

Kirjallisuuskatsaus ADHD:n merkityksestä naisten rikollisen käyttäytymisen taustalla

Hanna Hultman

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Kirjallisuuskatsaus ADHD:n merkityksestä naisten rikollisen käyttäytymisen taustalla

Hanna Hultman
Sosionomi (AMK), rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Joulukuu 2021

Kirjallisuuskatsaus ADHD:n merkityksestä naisten rikollisen käyttäytymisen taustalla

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriön (ADHD) vaikutuksesta naisten rikollisen käyttäytymisen taustalla luoden naisten rikollisuuden ympärillä käytävään keskusteluun nykyistä laajempaa näkökulmaa. Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata ADHD:n sukupuolispesifejä piirteitä naisilla ja niiden liittymistä rikollisen käyttäytymisen taustalla vaikuttaviin riskitekijöihin. Opinnäytetyön tilaajana toimi Hämeenlinnan vankila. Teoreettisessa viitekehityksessä käsitteinä avattiin ADHD, syrjäytymisen polku, naiset rikoksentehtäjinä ja biososiaalinen kriminologia, joka toimi tämän työn lähestymisnäkökulmana.

Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena hyödyntäen laadullista, teoria-ohjaavaa sisällönanalyysia. Aineisto koostui englanninkielisistä tutkimusartikkeleista, joiden tutkimukset oli toteutettu Euroopassa tai Yhdysvalloissa. Tulokset osoittivat, että ADHD voi vaikuttaa naisten elämän kulkuun ja rikolliseen käyttäytymiseen monitasoisesti. ADHD:n esiintyvyydessä ei havaittu eroja, mutta ilmiasussa oli sukupuolieroja. Tuloksissa naisilla korostui ADHD:n kumuloituvat negatiiviset seuraukset, vaikeudet koulussa, monihäiriöisyys, persoonallisuushäiriöt ja läpi elämän jatkuvat ongelmat sosiaalisissa suhteissa. Tulokset haastavat ammattilaisia pohtimaan naisrikosseuraamusasiakkailta yleisten masennuksen ja ahdistuneisuuden taustalla mahdollisesti olevan ADHD:n mahdollisuutta. Tulokset osoittivat pysyvillä, yksilötason ominaisuuksilla olevan merkitystä naisten rikollisen käyttäytymisen kehittämisessä, mikä tulisi huomioida suunniteltaessa nais erityistä työtä rikosseuraamusasiakkaille. Riskialtis käyttäytyminen ADHD-naisilla on yhteydessä negatiivisten elämäntapahtumien ilmaantumiseen, joten ADHD:n varhaisempi tunnistaminen, diagnosointi ja sukusuolispesifien piirteiden huomioiminen edesauttaisi sopivien interventioiden kohdentamista tytöillä ja naisilla.

Hanna Hultman

A literature review of The Impact of ADHD on Criminal Behavior in Females

Year	2021	Pages	67
------	------	-------	----

The purpose of this Bachelor's thesis was to produce a descriptive literature review of attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) and its consequences to criminal behavior in females to expand current discussion around female criminality. The aim of this thesis was to describe gender-specific traits in females and how these traits are associated with risk factors of criminal behavior. Hämeenlinna all-female prison was the mandator of this thesis. The theoretical framework addressed ADHD, pathway to marginalization, females as offenders and biosocial criminology, which gives perspective to this thesis.

This thesis was carried out as a descriptive literary review utilizing qualitative, theory-bound content analysis. The literature consisted of research articles produced in Europe or in the United States, all written in English. The results indicate that ADHD can affect females' life-course and criminal behavior in multiple ways. There were no gender differences in prevalence of ADHD, but there were differences in manifestations of ADHD. The results highlighted that affected females had cumulative consequences, suffered from school difficulties, had multiple co-occurring disorders, personality disorders and life lasting difficulties in social relationships. The results challenge professionals to consider possible underlying ADHD in females who suffer from depression and anxiety. The results indicate that permanent individual features have significance in development of criminal behavior in females. This should be considered when planning female-specific work in the Criminal Sanctions Agency. Risky behavior of females with ADHD is associated in negative adverse life experiences, thus earlier identification, diagnosis, and recognition of gender-specific traits could benefit in targeting appropriate interventions.

Keywords: ADHD, female, criminal behavior

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Yhteiskunnalliset lähtökohdat	7
2.1	Naisten rikollisuuden tutkiminen	7
2.2	Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena tarpeita vastaavat palvelut.....	8
2.3	Neurokirjon henkilöiden vankeusaika	9
2.4	Naiserityinen työskentely Rikosseuraamuslaitoksessa	10
3	Teoreettinen viitekehys	11
3.1	Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD).....	12
3.2	Nuorten syrjäytyminen	14
3.3	Naiset rikosentekijöinä.....	16
3.4	Biososiaalinen kriminologia	17
4	Tutkimusasetelma.....	21
4.1	Tutkimusmenetelmänä kuvaileva kirjallisuuskatsaus	22
4.2	Tutkimuskysymykset	24
4.3	Aineiston valinta	24
4.4	Kuvailun rakentaminen.....	27
4.5	Tuotetun tulosten tarkasteleminen	29
5	Kirjallisuuskatsauksen tulokset.....	29
5.1	ADHD:n alatyypit ja liitännäissairaudet.....	29
5.2	Sosiaalisten suhteiden vaikeudet	32
5.3	Kouluun liittyvät tekijät.....	33
5.4	Antisosiaalisen käyttäytymisen kehittyminen ja rikollisuus	34
6	Johtopäätökset	35
6.1	Alatyyppin merkitys	35
6.2	Monihäiriöisyys	36
6.3	Kumuloituvat seuraukset.....	37
6.4	Rikollisuutta välittävät tekijät	39
7	Pohdinta	41
7.1	Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisen kehittymisen reflektointi	41
7.2	Luotettavuus ja eettisyys	42
7.3	Tuloksien hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset	43
	Lähteet.....	45
	Lähteet: Kirjallisuuskatsauksen aineisto	50
	Kuviot	53
	Taulukot	53
	Liitteet	54

1 Johdanto

Hämeenlinnaan avautui uusi naisvankila vuonna 2020. Vankila edustaa Rikosseuraamuslaitoksen uutta vankilakonseptia, jossa vankila toimii rikoksettoman elämän oppimisympäristönä. Vankilassa on sen avautumisen jälkeen järjestetty henkilökunnalle nais erityisyyskoulutusta sekä erilaisia palveluiden ja toimintatapojen kehittämisen työpajoja. Kiinnostukseni ADHD:n vaikutuksesta ihmisen elämään, käymäni neuropsykiatrinen valmennus -koulutus, omat kokemukseni naisvankien kanssa työskentelystä sekä vankilan uusi toimintaympäristö ja -tavat loivat pohjaa tämän opinnäytetyön ideoinnille. Opinnäytetyön tilaajana toimii Hämeenlinnan vankila.

ADHD on tutkimusten mukaan vankien keskuudessa jopa 5-10 kertaa yleisempää muuhun väestöön verrattuna ja sitä pidetään itsenäisenä rikollisen käyttäytymisen riskitekijänä (Leppämäki 2017). Tyttöillä ja naisilla ADHD on poikia ja miehiä vähemmän diagnosoitu, eikä naisten oireita välttämättä tunnisteta ADHD:ksi. Naisilla ja miehillä ADHD:n haitat vaikuttavat eri tavoin riippuen osittain sosiaalisista ja yhteiskunnallisista tekijöistä. Naiset, joilla ADHD on tunnistettu vasta aikuisiällä, näyttävät olevat erityisen hankalassa asemassa. (Koponen ja Jehkonen 2019.) Naisten mahdollinen alidiagnosointi saattaa vaikuttaa myös naisten tekemän rikollisuuden taustalla ilman, että siihen kiinnitetään riittävästi huomiota. Yhteiskunnan ja naisvankityön kannalta on merkittävää, että ADHD tunnustetaan ja tunnistetaan myös naisten rikollisen käyttäytymisen yksilökohtaisena taustavaikuttajana. Neuropsykiatriset häiriöt pitävät sisällään ADHD:n lisäksi myös muun muassa Aspergerin ja Touretten oireyhtymät, mutta koska juuri ADHD:llä on todettu yhteyttä rikolliseen käyttäytymiseen, rajaan opinnäytetyöni ulkopuolelle muut neuropsykiatriset häiriöt. Opinnäytetyössä ei käsitellä ADHD:n kuntoutusta eikä lääkehoitoa.

Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tavoitteena oli tutkia ADHD:n sukupuolispesifejä piirteitä naisilla. Tarkoituksena on tutkitun tiedon avulla lisätä ymmärrystä ADHD:n vaikutuksesta naisten rikollisen käyttäytymisen taustalla. Pääpaino on välittävien mekanismien tunnistamisessa, eli minkälaisien mekanismien kautta ADHD yhdistyy naisilla rikolliseen käyttäytymiseen. Koottu tieto tukee naisvankien kanssa tehtävien työprosessien kehittämistä Hämeenlinnan naisvankilassa ja hyödyntää rikostaustaisten ADHD-naisten kanssa työskenteleviä myös arviointikeskuksissa ja kolmannen sektorin yhteistyötahoilla. Opinnäytetyöllä haluan monipuolistaa käytävää keskustelua naisten rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavista biologisista tekijöistä ja tuoda esille, miten ADHD saattaa vaikuttaa rikoksia tekevien naisten elämänsä rakentumiseen. Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehityksessä käsitellään omina alalukuina ADHD:tä ja naisia rikosentekijöinä. Käsitteenä avataan lisäksi biososiaalinen kriminologia, joka lähestyy rikosalttiutta yksilökohtaisten biologisten ominaisuuksien ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutuksen näkökulmasta (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 189-191).

2 Yhteiskunnalliset lähtökohdat

Tässä luvussa käsitellään opinnäytetyön taustalla ja ympärillä vaikuttavia naisten rikollisuuden tutkimista, rikosseuraamusasiakastyön tavoitteita, neurokirjon vankien vankeusaikaista tuen tarvetta ja nais erityistä työskentelyä Rikosseuraamuslaitoksessa. Näiden tarkoituksena on auttaa lukijaa havainnoimaan aihetta ympäröivää moniulotteista työskentelykenttää.

Historian saatossa on vaihtelua sen suhteen, mitä kulloinkin on pidetty rikollisena. Vaihtelua on myös alueellisesti ja kulttuurisesti, vaikka ihmisillä on maailmanlaajuisesti tapana suhtautua tiettyihin tekoihin paheksuvasti. Rikollinen käyttäytyminen itsessään tarkoittaa sosiaalisia normeja rikkovaa käyttäytymistä. Vaikka säännöt ja normit vaihtelevat historiallisesti ja maantieteellisesti, on rikollisuuden tutkimisen kannalta tärkeää muistaa, että myös yksilötason alttius rikolliseen käyttäytymiseen vaihtelee. (Kivivuori ym. 2018, 17-18.)

2.1 Naisten rikollisuuden tutkiminen

Vaikka naisrikollisia käsittelevien tutkimusten määrä on noussut viimeisten vuosikymmenien aikana, on naisia rikoksentehtäjinä silti tutkittu huomattavasti miehiä vähemmän. Tutkimuksissa on enemmän keskitytty naisiin rikoksien uhreina. (Russell 2013, 2.) Suomessa naisrikollisten tutkiminen on vähäistä ja se keskittyy naisten väkivaltaisuuden tutkimiseen. Tutkimukset painottuvat narratiiveihin ja ne käsittelevät usein naista uhrin näkökulmasta. Janne Kivivuori on kritisoinut naisten väkivallan tutkimisen metodologiaa ja näkökulman yksitoikkoisuutta. Kivivuoren (2012, 30) mukaan naisten väkivaltatutkimus perustuu usein pieniin ja vahvasti valikoituneisiin aineistoihin. Tämänkaltaisen väkivaltatutkimus jättää Kivivuoren (2012, 32-33) mukaan huomioimatta muun muassa yksilötasoisia tekijöitä, sosiaalisen huono-osaisuuden ja väkivalta-alttiuden yhteyttä väkivaltaan. Yksilötasoisia syitä tarkastellessa varhain ilmenevät psyykkiset ongelmat, kuten esimerkiksi ADHD ja käytöshäiriö selittävät perheväkivaltaan syylistymistä molemmilla sukupuolilla (Fang ym. 2010, Kivivuoren 2012, 32 mukaan). Kivivuoren kritiikkiin on vastattu erilaisten näkökulmien tuovan tieteelliseen keskusteluun monipuolisuutta ja näin lisäävän ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Sukupuolen esiin nostaminen katsotaan tärkeäksi ja kritisoitua naisten väkivaltatutkimuksen pätevyyttä perustellaan erilaisen lähestymistavan ja menetelmien käytöllä. (Husso, Keskinen & Ronkainen 2012, 59-60.) Samojen ilmiöiden tutkimisen erilaisista teoreettisista ja metodologisista lähtökohdista katsotaan tuottavan monipuolisesti tietoa käsillä olevasta ilmiöstä (Husso, Keskinen & Ronkainen 2012, 63).

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa nuorisrikollisten poluista rikollisuuteen havaittiin feministisen lähestymisen rikollisuuteen pitävän naisia uhreina, jotka päätyvät rikoksien tekemiseen ikävien tapahtumaketjujen johdosta. Naiset joutuvat miesten hyväksikäyttämiksi ja riistämiksi ja päätyvät rikokseen selviytyäkseen. Monilla naisilla on paljon samankaltaisuutta miehiin verrattuna rikollisen käyttäytymisen kehittymisessä, joten naiset muodostavat näin heterogeenisen ryhmän. Tutkimus suosittaa tutkimaan rikollista käyttäytymistä sukupuolineutraalien

teorioiden kautta ottaen kuitenkin huomioon feministisistä teorioista kumpuavat seikat, kuten esimerkiksi mielenterveyden sukupuolispesifien tarpeiden vaikutus kriminogeenisiin tarpeisiin. (Jones, Brown, Wanamaker ja Greiner 2014, 129.)

Turanovic, Reisig ja Pratt (2015) analysoivat tutkimuksessaan riskialttiin elämäntyylin, itsekontrollin ja väkivallan uhriksi joutumisen merkitystä naisten ja miesten rikollisen käyttäytymisen kehittämisessä. He havaitsivat riskialttiin elämäntyylin ja matalan itsekontrollin ennustavan väkivallan uhriksi joutumista erilaisista poluista huolimatta. Tutkimuksessa ei kuitenkaan tutkittu esimerkiksi perheväkivaltaa, jonka arveltiin saattavan johtaa erilaisiin tuloksiin, koska perheväkivallan uhriksi joutumiseen ei välttämättä tarvita riskialttiiseen elämäntapaan sitoutumista. Joka tapauksessa tutkijat perään kuuluttivat oman toiminnan merkitystä ja muistuttivat itsekontrollin ja riskialttiin elämäntyylin olevan yhteydessä laajempaan struktuuriseen, situationaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin keskusteltaessa väkivallan uhriksi joutumisesta.

2.2 Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena tarpeita vastaavat palvelut

Rikosseuraamuslaitoksen strategiakartassa on mainittu yhteiskunnallisena vaikuttavuustavoitteena kehittää ja toteuttaa asiakkaiden tarpeita vastaavia palveluita. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa tulee toteutua oikeusturva ja yhdenvertainen kohtelu. (Rikosseuraamuslaitos 2020.) Vankeuslaissa on määritelty vankeuden täytäntöönpanon tavoitteeksi vangin valmiuksien lisääminen rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana (VankL 1:2 §). Henkilökunnan tehtävänä on tuntea ja tunnistaa asiakkaiden tarpeet vaikuttavuustyön kannalta ja käyttää eri työmenetelmiä yksilöllisessä asiakastyössä. Tämä lähityö on tarkoitus toteuttaa tiimityönä ilman sektorirajoja mahdollisimman lähellä asiakkaita. (STT 2020, 18.) Rikosseuraamuslaitos on Rise 2.0 -hankkeen myötä uudistamassa organisaatorakennettaan ja kehittämässä operatiivista toimintaa, asiakasprosesseja sekä tukipalveluita. Hankkeessa on nostettu esille asiakasprossien toimivuus, jossa rikosseuraamusasiakkaan tarpeet tunnistetaan ja palvelut toteutetaan näiden tarpeiden pohjalta. Tarkoituksena on edistää rikosseuraamusasiakkaan rikoksetonta elämäntapaa ja sosiaalista selviytymistä huomioiden myös turvallinen täytäntöönpano ulkoisen kontrollin tarvetta arvioimalla. (STT 2020, 33-34.) Rikosseuraamuslaitos pyrkii tutkimuksen avulla kehittämään toimintaansa ja pohjustamaan päätöksentekoa. Rikosseuraamusalalla tehdään paljon monitieteellistä tutkimusta eri tutkimusaiheista, joista tyypillisimpiä ovat rangaistus- ja seuraamusjärjestelmään sekä kriminologiseen perustutkimukseen liittyvät aiheet. Näiden lisäksi myös sosiaalityöhön ja organisaatioon liittyvät tutkimukset ovat yleisiä. (Rikosseuraamuslaitos 2021a.)

Vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan pyritään vahvistamaan erilaisia toimintoja järjestämällä. Tavoitteiden mukaista toimintaa suunnitellaan yhdessä vangin kanssa. Pitkäaikaisvangeille laaditaan lisäksi riski- ja tarvearvio. Arviossa huomio kiinnitetään elämänhallintaan,

koulutukseen ja toimintakykyyn, joihin pyritään vaikuttamaan sijoittamalla vanki tarkoituksenmukaiseen toimintaan. (Rikosseuraamuslaitos 2019.) Vankeuslaissa (2005/767) on säädetty, että vangille on laadittava rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten rangaistusajan suunnitelma, joka sisältää suunnitelman siitä, millaiseen toimintaan vanki osallistuu. Rikosseuraamustyössä on tarkoituksena määritellä rikosseuraamusasiakkaan yksilökohtaiset tarpeet ja löytää näihin sopiva tuki ja palvelut. Uusintarikollisuuden vaikuttaminen perustuu RNR-periaatteeseen, eli riski-, tarve- ja vastaavuusperiaatteeseen. Tämän mukaan toiminnan intensiteetti kohdennetaan uusimisriskin tason mukaisesti (riski) niin, että esimerkiksi korkean uusimisriskin omaaville kohdennetaan paljon ja intensiivistä toimintaa. Vaikuttaminen kohdennetaan rikollista käyttäytymistä aikaansaaviin ja ylläpitäviin tekijöihin (tarve) ja toimintojen toteuttamisessa huomioidaan rikosseuraamusasiakkaan yksilölliset tekijät, jotka edistävät tai estävät toiminnan vaikuttavuutta (vastaavuus). RNR-periaatetta on alkuperäisestä muokattu ajan saatossa ja esimerkiksi vastaavuusperiaatetta on säädetty huomioidaan henkilön vahvuuksia, oppimistyyliä ja motivaatiota. (Tyni 2015, 61-62.) Rikosseuraamusasiakkaan ADHD voidaan hyvin katsoa olevan sellainen tekijänä, jolla on vaikutusta henkilön rikolliseen käyttäytymiseen ja siksi se tulisi huomioida uusintariskiä arvioidessa ja suunniteltaessa tarpeita vastaavia palveluita molemmilla sukupuolilla.

Ruotsissa on käytössä erityinen ADHD-vankien kuntoutusohjelma R&R2 ADHD, jonka tarkoituksena on lisätä kohderyhmän vastaanottavuutta muihin kuntoutuksiin. Ohjelma on akkreditoitu. (Kriminalvården 2021.) Suomessa vastaavaa, ADHD-vangeille räätälöityä kuntoutusohjelmaa ei ole, mutta vangilla on mahdollista itsenäisesti vankilassa opiskella ADHD-liiton Varavoimaa verkkokurssia. Tarjolla on myös Kriminaalihuollon tukisäätiön julkaisema Arki haltuun - apua ADHD-oireisiin-verkkajulkaisu, joka on suunnattu rikostaustaisille henkilöille (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018). ADHD-vangeille räätälöityjen kuntoutusohjelmien vähyyden vuoksi on ammattilaisten tärkeää lisätä osaamistaan ADHD:n mahdollisesta vaikutuksesta rikosseuraamusasiakkaan elämänculussa ja rikollisen käyttäytymisen taustalla.

2.3 Neurokirjon henkilöiden vankeusaika

Sekä tytöillä että pojilla ADHD on rikollisen käyttäytymisen itsenäinen riskitekijä, jota lisäävät käytöshäiriö ja päihdeongelma (Dalsgaard, Mortensen, Frybenberg & Thomsen 2013, 87). ADHD:llä on yhteyttä antisosiaalisen käyttäytymisen varhaisempaan alkamisikään sekä rikosten uusimisriskiin suurentumiseen (Mohr-Jensen & Steinhausen 2016; Román-Ithier, González & Vélez-Pastrana ym 2016, Leppämäen 2017 mukaan). Vankien keskuudessa ADHD on arviolta 5-10 kertaa yleisempää kuin muulla väestöllä (Young, Moss, Sedgwick ym. 2015, Leppämäen 2017 mukaan). Tytöillä ADHD yhdistyy muun muassa ongelmiin koulupolulla ja psyykkisiin toimintahäiriöihin, ja se on merkittävä riskitekijä käytöshäiriön syntymiseen. ADHD-tytöillä käytöshäiriö alkaa aikaisemmin, kestää kauemmin ja oireilee enemmän. Yhdessä käytöshäiriön kanssa ADHD-

tytöillä esiintyy seksuaalista riskikäyttäytymistä ja samanaikaissairastuvuutta. (Monuteaux, Faraone, Gross & Biederman 2007, 1739).

Suomessa neurokirjon (ADHD, autismi, Tourette) henkilöiden vankeusaikaisen kuntoutuksen tarvetta kartoitettiin Autismisäätiön toimesta 2018-2020 yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, Vankiterveydenhuollon, poliisin, A-klinikkasäätiö, Itä-Suomen yliopiston ja Autisme Centraalin kanssa toteutetussa hankkeessa Oikeusturva ja kuntoutus kuntoon 2020. Hankkeen tarkoituksena oli kehittää neurokirjon henkilöiden oikeusturvan toteutumista Suomen rikosoikeudellisessa järjestelmässä ja lisätä kohderyhmän tunnistamista. Hankkeen yhteydessä selvisi, että rikoksiin syyllistyneet neurokirjon ihmiset eivät saa tarvitsemaansa tukea vankeusaikana ja he ovat jääneet ilman tarvitsemaansa tukea jo ennen vankilaan joutumista (Kara, Mikkola & Tuusa 2020, 5). Hankkeen tuotoksena syntyi opas neurokirjon vankien kanssa työskentelevälle henkilöstölle. Opas käsittelee neurokirjon omaavien vankien tuen tarpeen tunnistamista ja arviointia sekä kuntoutumista. Oppaassa esiintyy asiakasprofileja, jotka on muodostettu hankkeessa kuntoutukseen osallistuneiden vankien tuen tarpeiden pohjalta. (Kara, Mikkola & Tuusa 2020, 6.) Oppaassa ei ole otettu kantaa sukupuoleen, mutta hankkeen kohdevankilan (Jokela) perusteella voi päätellä kaikkien osallistuneiden vankien olleen miehiä.

2.4 Nais erityinen työskentely Rikosseuraamuslaitoksessa

Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteet alleviivaavat pyrkimystä toteuttaa rikosseuraamusasiakkaiden tarpeita vastaavia palveluita. Jotta tämä tavoite voi toteutua, tulee tarpeet tunnistaa. Neurokirjon - joihin myös ADHD lukeutuu - henkilöiden tuen tarve on usein jäänyt toteutumatta jo ennen vankilaa. Suomessa naisten rikollisuutta ja siihen vaikuttavia tekijöitä on totuttu tarkastelemaan uhri- ja traumalähtöisesti. Rikosseuraamuslaitoksen naisvankityöskentelyssä pyritään huomioimaan naisvankien erityistarpeet palveluiden kehittämisessä.

Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistus, Rise 2.0 pyrkii huomioimaan naisvankien erityistarpeita ja haavoittuvaa asemaa tulevaisuudessa. Organisaatiouudistuksen myötä on tarkoitus perustaa Hämeen rikosseuraamusalue naisille, joka keskittyy rikosseuraamusnaisasiakkaiden tarvitsemien palveluiden kehittämiseen naisten erityistarpeet huomioiden. (STT 2020, 40.) Tähän pohjautuen on tärkeää tuoda esiin rikollisuuden taustalla vaikuttavia sukupuolispesifejä tekijöitä nykyistä monipuolisemmin. Kaisa Tammi-Moilanen on naisvankiselvityksessään (2020, 79-80) nostanut esiin, että naisvankitutkimusta tehdään huomattavasti vähemmän kuin miesvankitutkimusta. Suomi ei tee poikkeusta tässä. Tammi-Moilanen peräänkuuluttaa naisvankien kanssa työtä tekevän henkilöstön kouluttamista naisvankityöhön. Hän mainitsee myös arviointityössä käytettävien riskiarviointimenetelmien ympärillä käytävän kansainvälisen keskustelun menetelmien soveltuvuudesta naisvankien riskiarvioinnissa. Naisvankiselvityksen pohjalta Rikosseuraamuslaitos on perustanut vuoden 2023 loppuun saakka toimivan naisvankiprojektin, jossa Tammi-Moilanen toimii nais erityisen työskentelyn asiantuntijana (Rikosseuraamuslaitos

2021b). Tammi-Moilanen nostaa selvityksessään esille naisvankien sukupuolispesifit mielenterveysongelmat ja traumataustan, mutta esimerkiksi tarkkaavuushäiriön mahdollista vaikutusta naisvankien taustalla ei ole mainittu. Tosin Tammi on nostanut naisten ADHD:tä esille epävirallisemmin sosiaalisessa mediassa. Väestötasolla masennushäiriöt, yleistynyt ahdistuneisuushäiriö, syömishäiriöt ja epävakaat persoonallisuudet ovat naisilla yleisempiä kuin miehillä. Naiset hakevat apua mielenterveysongelmiinsa miehiä useammin. Lapsuusajaksi on merkityksellistä mielenterveyden perustan rakentumisessa ja nuoruusajaksi tytöt saattavat olla poikia alttiimpia ympäristön vaikutuksille. (Suvisaari 2013.)

Rikollinen käyttäytyminen on monimutkainen ilmiö myös naisilla, eikä yhtä selittävää tekijää sille ole olemassa. Rikollisuutta on pyritty selittämään useilla erilaisilla teorioilla, jotka lähestyvät tutkittavaa ilmiötä erilaisin painotuksin. Naisia rikoksentekijöinä yhdistää sukupuoli ja se, että he ovat tehneet lain vastaisen teon. Muilta osin jokainen on yksilö omine historioineen, tunteineen ja ominaisuuksineen. Näin ollen naiset rikoksentekijöinä muodostavat heterogeenisen ryhmän. ADHD:n suuri esiintyvyys vangeilla väestöön nähden on yleisesti tiedossa. Tästä huolimatta naisten rikollisuudesta puhuttaessa ADHD harvemmin nousee keskusteluihin. Tämä voi johtua osittain siitä, että ADHD on yhä naisilla vähemmän tunnettu. Myös naisten rikollisuus on marginaalista verrattuna miehiin. Yhdistettyinä ADHD-naiset ja rikollisuus muodostavat siten kohtalaisen tuntematon käsitteen, johon tässä opinnäytetyössä on tarkoitus perehtyä syvemmin. Opinnäytetyö linkittyy luontevasti yllä kuvattuihin Rise 2.0 organisaatiouudistus -hankkeen asiakasprosessiin, Autismsäätiön Oikeusturva ja kuntoutus kuntoon 2020 -hankkeeseen sekä nais erityyiseen työskentelyyn Rikosseuraamuslaitoksessa.

3 Teoreettinen viitekehys

Teoreettisen viitekehysten tarkoituksena on määrittellä tutkimuksen keskeiset käsitteet, tuoda lukijalle esiin tutkimuksen taustalla vaikuttavat oletukset, kertoa tutkimuksen näkökulma ja perustella tutkimukselliset valinnat. (Nieminen & Lähteenmäki 2021, 22.) Tämän opinnäytetyön viitekehystenä toimii nais erityyinen ADHD ja naisten rikollisuus. Pyrin peilaamaan ADHD:n oirekuvaa ja sen negatiivisia seurauksia erityisesti naisvankien taustoihin, joita on noussut esiin Matti Joukamaan ja työryhmän raportissa Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve (2010). Tähän raporttiin viittaa myös Kaisa Tammi-Moilanen omassa naisvankiselvityksessään, joka valmistui vuonna 2020. Lähestyn opinnäytetyöni aihetta biososiaalisen kriminologian näkökulmasta, jonka ydinajatuksen mukaan ihmisen rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaa yksilökohtaiset biologiset tekijät vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristön kanssa.

3.1 Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD)

Luvun alussa kuvataan yleisesti ADHD:n ilmenemistä molemmilla sukupuolilla. Luvun loppuosassa keskitytään tarkemmin ADHD:n oirekuvan ilmiasuun tytöillä ja naisilla sekä sukupuolten välillä havaittuihin eroihin.

ADHD on lyhenne englanninkielisistä sanoista Attention Deficit / Hyperactivity Disorder. Kyseessä on kehityksellinen neurobiologinen aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, jonka ydinoireita ovat yksilöllisesti vaihdellen tarkkaavuuden ja aktiivisuuden säätelyn ongelmat sekä impulsiivisuus. ADHD:n kanssa esiintyy lähes aina myös ongelmia toiminnan ohjauksessa ja usein ongelmia tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä. ADHD alkaa lapsuudessa ja sen pysyvyys aikuisuuteen tultaessa on n. 60-80 %. Usein oireet saattavat lievitä iän karttuessa, mutta toisaalta ADHD saatetaan tunnistaa ja diagnosoida vasta aikuisiällä oireiden aiheuttaessa enemmän haittaa toimintakyvylle. Pojilla ADHD diagnosoidaan useammin, mutta aikuisuudessa ero miesten ja naisten välillä tasoittuu. (Puustjärvi 2019.) Tunne-elämän säätelyn ja sosiaalisen kanssakäymisen vaikeuksia ei ole ADHD:n virallisissa oirekriteereissä, vaikka ne ovat havaittu tärkeäksi osaksi tarkkaavuushäiriössä. Tunne-elämän ja sosiaalisen kanssakäymisen vaikeudet voivat näyttäytyä henkilöllä mielialojen voimakkailta muutoksilla, vahvoina tunnereaktioina suhteessa tilanteeseen, lyhyinä ihmissuhteina, tunteiden ymmärtämisen ja ilmaisemisen vaikeuksina, stressiherkkyytenä ja ajan saatossa kehittyneenä heikkona itsetuntona. (Virta ja Salakari 2018, 36-37.) Tarkkaavuushäiriö saattaa altistaa myös impulsiiviselle seksuaaliselle riskikäyttäytymiselle, kuten suojaamattomalle seksille, vaarantaen näin henkilön terveyttä ja hyvinvointia (Virta & Salakari 2018, 74).

ADHD:n esiintyvyydestä arviolta 60-80 % selittyy geneettisellä alttiudella. Kuitenkaan yhtään yksittäistä geeniä ADHD:n taustalla ei ole toistaiseksi tunnistettu (ADHD: Käypä hoito -suositus, 2019). Perheeseen liittyvät riskitekijät, kuten vuorovaikutuksen ongelmat ja ristiriidat, eivät yksinään aiheuta ADHD:tä, mutta ne lisäävät erityisesti uhmakkuus- ja käytösoireita ja heikentävät toimintakykyä. Ympäristötekijät voivat siis vaikuttaa ADHD:n ilmenemiseen säätelemällä riskigeenien aktiivisuutta, aiheuttamalla muutoksia normaalin kehityksen etenemiseen ja aivojen toimintaan, tai vaikuttamalla oireiden voimakkuuteen ja haittaavuuteen ihmiselle. Hoitamattomana ADHD lisää alttiutta tapaturmiin ja on yhteydessä heikompaan suoriutumiseen opinnoissa ja työelämässä. Erityisesti yhdessä käytöshäiriön kanssa ADHD lisää päihdehäiriön, syrjäytymisen ja rikollisuuden riskiä. ADHD:n kanssa jopa 75-80 %:lla on todettavissa jokin samanaikainen psykiatrinen häiriö tai päihdehäiriö. Erilaiset oppimisen, kielellisen kehityksen tai motoriikan erityisvaikeudet ovat mahdollisia, samoin toiminnan ohjauksen tai aistitoiminnan säätelyn ongelmat. Nukahtamisen viivästyminen ja heikko unen laatu on tavallista. Suurella osalla (50-90 %) ADHD- ihmisistä oirekuvaan liittyy masennusta tai uhmakkuus- ja/tai käytöshäiriöitä sekä ongelmia minäkuvan, itsetunnon ja sosiaalisten vuorovaikutustaitojen suhteen. Muita ihmisiä yleisempiä ovat myös erilaiset ahdistuneisuushäiriöt. (Puustjärvi 2019.) Geneettisen

alttiuden omaavilla lapsilla sikiöaikainen altistuminen äidin tupakoinnille ja päihteiden käytölle lisää riskiä ADHD:lle. Riskiympäristössä kasvaminen (perheessä stressiä, huolenpidon puutetta, väkivaltaa) edistää ADHD-oireiden ilmaantumisen riskiä. (Karlsson 2013, 86-87.) Koska ADHD:n perinnöllisyysalttius on vahva, muiden perheenjäsenten ADHD on mahdollinen. Tämä lisää riskiä perheen sisäisiin konflikteihin ja saattaa haitata turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista sekä aikaansaada epäjohtonmukaista kasvatusta. (ADHD: Käypä hoito -suositus, 2019.)

ADHD:ssä voidaan tunnistaa oirekuvan mukaan kolme ilmenemismuotoa: pääasiassa tarkkaamaton, yliaktiivis-impulsiivinen tai edellä mainittujen yhdistetty muoto. (ADHD: Käypä hoito -suositus, 2019.) **Tarkkaamattomuus** ilmenee unohteluna, vaikeuksina noudattaa ohjeita ja virheinä varsinkin yksitoikkisissa tai pitkäaikaista keskittymistä vaativissa tehtävissä. Toisaalta henkilö saattaa ylikeskittyä itseään kiinnostavaan toimintaan, esimerkiksi tietokonepelaamiseen. Tarkkaamaton henkilö on häiriöherkkä ulkoisille ärsykeille ja keskustelu esimerkiksi ryhmässä voi olla haasteellista. (Huttunen & Socada 2019.) Ongelmia voi toisin sanoen ilmetä tarkkaavuuden suuntaamisessa, ylläpitämisessä sekä siirtämisessä (Virta & Salakari 2018, 31). **Yliaktiivisuus** ilmenee usein motorisena levottomuutena, paikallaan pysymisen vaikeutena, ylenpalttisena puhumisena ja jatkuvana ”menossa olemisena” (Huttunen & Socada 2019). Aikuisuudessa ulkoinen levottomuus usein vaimenee, muuttuu pään sisäiseksi rauhattomuudeksi (Virta & Salakari 2018, 22) tai ilmaantuu taipumuksena välttää tilanteita, joissa on oltava paikoillaan pitkiä aikoja (Virta & Leppämäki 2017). **Impulsiivisuus** ilmenee vaikeuksina odottaa omaa vuoroaan, toisten puheen keskeyttämisenä, tuppautumisena muiden seuraan ja vastaamisena kysymyksiin, ennen kuin kysymystä on edes ehditty esittää (Huttunen & Socada 2019). Impulsiivisuus haittaa usein merkittävästi aikuisten elämää. Se näkyy muun muassa ärtyisyytenä ja kärsimättömyytenä ja impulsiivisella henkilöllä on usein ns. lyhyt pinna. Myös jännityksenhakuisuus, riskialtis käyttäytyminen ja nopeat harkitsemattomat päätökset merkittävässäkin asioissa saattavat olla merkkejä impulsiivisuudesta. Riskialtis käyttäytyminen lisää onnettomuusalttiutta esimerkiksi liikenteessä. Impulsiivisuuteen liittyy lisäksi tunnesäätelyn vaikeuksia. (Virta & Leppämäki 2017.)

ADHD:n diagnoosiin tarvitaan laaja-alainen arvio henkilön kokonaistilanteesta. Jonkin muun psykiatrisen diagnoosin olemassaolo ei ole este ADHD-diagnoosille, jos kyse selkeästi erillisistä, mutta samanaikaisista häiriöistä. Aikuisilla erotusdiagnostiikassa oleellisia ovat mielialahäiriöt, päihdehäiriöt, psykoottiset häiriöt, ahdistuneisuushäiriöt sekä epävakaata tai epäsosiaalinen persoonallisuus. Traumaattiset kokemukset tai stressi voivat aiheuttaa ADHD:n kaltaisia oireita. Silti on tärkeää pitää mielessä, että ADHD-oireet itsessään altistavat niin stressille, minäkuvaan vaikuttaville negatiivisille kokemuksille kuin kaltoinkohtelullekin. (Puustjärvi 2019.)

Tytöillä ADHD:n oirekuva eroaa jonkun verran pojista. ADHD-tyttöjen aivosähkökäyräkuvauksessa (EGG) havaittiin tytöillä pienempiä eroja eri ADHD:n alatyypin välillä verrattuna aiempiin kuvaustutkimuksiin, joissa oli tutkittu poikia tai sekaryhmiä. ADHD:n alatyypin EEG-

profiilit eivät kuitenkaan eronneet poikien vastaavista paljosta, mutta se kertoi tyttöjen ja poikien jonkin asteisesta erosta ADHD:n kehitymisessä. (Dupuy, Clarke, Barry, McCarthy & Seli-kowitz 2013, 235-236.) Tytöille tyypillisempää on oireiden painottuminen tarkkaavuuteen ja ulospäin suuntautuva häiriökäyttäytyminen on usein vähäisempää poikiin verrattuna. Mahdollinen ADHD saatetaan sivuuttaa etenkin niiden lasten kohdalla, joiden oireet eivät aiheuta näkyviä vaikeuksia kotona tai koulussa. Yleensä tytöillä ADHD havaitaan vasta myöhemmin, jolloin tyttöjen oireet ovat jo vaikeampia. ADHD:n neuropsykologinen oirekuva usein muuttuu hieman iän myötä. Esimerkiksi toiminnanohjauksen vaikeudet korostuvat, kun ympäristön vaatimukset lisääntyvät. Neuropsykologisessa oirekuvassa naisten ja miesten välillä on enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja ja esimerkiksi häiriölle toiminnanohjauksen vaikeuksien määrä ei tutkimuksissa ole juurikaan vaihdellut. Kuitenkin naiset vaikuttaisivat kokevan suurempaa subjektiivista haittaa ADHD:stä kuin miehet. ADHD-naiset ovat raportoineet enemmän vaikeuksia tarkkaavuuden säätelyssä, sosiaalisessa elämässä ja arjenhallinnassa. Aikuisuudessa naisiin ja miehiin kohdistuu erilaisia rooliodotuksia, jolloin sosiaalinen paine muokkaa ADHD:n oireiden voimakkuutta. Täten sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät saattavat osin selittää sitä, että ADHD:hen liittyvät haitat näyttävät vaikuttavan sukupuoliin eri tavoin. Naiset, joiden ADHD tunnustetaan vasta aikuisena, vaikuttavat olevan erityisen hankalassa asemassa. Hoitamattomana ADHD voi suurentaa psykiatristen häiriöiden, päihteiden käytön ja syrjäytymisen riskiä. Vasta aikuisena diagnoosin saaneet naiset voivat kärsiä psyykkisistä vaikeuksista jopa miehiä enemmän ja ADHD:n vaikutus elämänlaatuun ja toimintakykyyn on usein merkittävä. (Koponen & Jehkonen 2019.) Vankilassa yleiset naisilla näkyvät ahdistuneisuushäiriöt, masennus, post-traumaattinen stressihäiriö, päihdehäiriö, itsetuhoisuus ja epävakaa persoonallisuus ja miehillä vastaavasti käytöshäiriö ja antisosiaalinen persoonallisuus saattavat olla tunnistamattoman ADHD:n vaikutuksesta esille tulleita häiriöitä. Lisäksi rikoksentehtävien ADHD:n diagnosointi voi olla haastavaa monimutkaisen ja runsaan samanaikaissairastavuuden vuoksi. (Young ym. 2018, 3-4.)

3.2 Nuorten syrjäytyminen

Tyttöjen syrjäytymisen taustalla voidaan havaita samankaltainen kehityksellinen polku kuin ADHD:ssä. Tytöillä ongelmat näyttävät tulevan näkyvästi esille hieman poikia myöhemmin, jolloin ongelmat saattavat olla jo merkittäviä. Tytöillä korostuu sisään päin kääntynyt oireilu, kuten ahdistuneisuus ja masennus. Sosiaalisilla suhteilla, kouluun liittyvillä tekijöillä ja riskialtiilla käyttäytymisellä on vaikutusta tyttöjen syrjäytymisen kehityksessä.

Syrjäytyminen voidaan nähdä prosessina, joka tuottaa kasaantuvaa huono-osaisuutta elämän eri tekijöiden linkittyessä toisiinsa. Nuorten ja nuorten aikuisten syrjäytymistä tarkasteltaessa riskitekijöinä pidetään usein koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämistä, toimeentulo-ongelmia, ja jo lapsuuden perheympäristössä esiintyneitä haasteita. Myös elämänhallintaan, terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät ongelmat ovat merkityksellisiä. (Marttunen & Hara-vuori 2015, 83-85.) Yläkouluun siirtyminen on kriittistä aikaa etenkin niille nuorille, joilla on

oppimisvaikeuksia. Kaikki oppilaat hyötyvät läheisistä vuorovaikutussuhteista opettajan kanssa, mikä tukee oppimiseen liittyviä myönteisiä tunteita. Vastaavasti huonompi suhde opettajan ja oppilaan välillä vaikuttaa kielteisiin tunteisiin oppimisessa. (Sainio 2021, 54.) Lapsuudessa pojilla on hieman tyttöjä enemmän mielenterveyden häiriöitä. Käytös- ja tarkkaavuushäiriöt ovat yleisiä varhaisnuoruudessa, minkä jälkeen tavallisimpia ovat ahdistuneisuus-, mieliala- ja päihdehäiriöt. Tyttöjen ahdistus- ja masennustilat lisääntyvät voimakkaasti nuoruudessa, jonka aikana aivot ovat myös alttiita ympäristötekijöiden, esimerkiksi päihdeiden vaikutukselle. Ympäristötekijöiden vaikutus korostuu juuri masennuksen ja ahdistuneisuuden suhteen. Useat elämänaikaiset mielenterveyden häiriöt puhkeavat jo nuoruudessa, esiintyen usein ensin lievempinä. Häiriöt saattavat muuntua iän myötä ja myös diagnoosit vaihtua. Monessa mielenterveyshäiriössä esiintyy muita samanaikaisia häiriöitä, jolloin oirekuva on monesti vaikeampi ja henkilölle aiheutuu enemmän toiminnallista haittaa. (Marttunen & Haravuori 2015, 83-85.)

Tutkimuksessa koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatrisesta oirekuvasta ja ennusteesta havaittiin sukupuolten välillä eroja jo taustatiedoissa. Tyttöjen väkivaltainen käyttäytyminen oli poikia vähäisempää ja käytösoireilu oli tytöillä alkanut myöhemmin. (Manninen 2013, 68.) Suomalaisessa vuoden 1997 syntymäkohortissa kodin ulkopuolelle ensimmäistä kertaa ennen teini-iäkää sijoitetuista lapsista enemmistö (55,2 %) oli poikia, mutta tilanne kääntyi päinvastaiseksi ensimmäistä kertaa teini-iässä sijoitettujen kohdalla tyttöjen ollen enemmistönä (55,8 %). Tyypillisesti teini-iässä sijoitettujen lasten sijoituspaikka oli lastensuojelulaitos. (Kääriälä & Keski-Säntti 2020, 41.) Teini-iässä sijoitetuilla lapsilla oli heikompi koulumenestys, todennäköisemmin mielenterveysongelmia ja rikollinen käyttäytyminen oli vertailuryhmää yleisempää (Kääriälä & Keski-Säntti 2020, 49).

Sijaishuollossa olevilla, sijoituspaikasta karkureissuilla olevilla nuorilla on kohonnut riski kokea kasvua ja kehitystä vaarantavia tapahtumia, sillä he ovat alttiita päihdeiden käytölle, rikoksien tekemiselle, väkivaltaiselle ja itsetuhoiselle käyttäytymiselle sekä seksuaaliselle hyväksikäytölle. Karkureissuille altistavia riskitekijöitä ovat korkeampi sijoitusikä, toistuvat sijoitukset ja yksilölliset tekijät. (Lehtonen & Telén 2013, 40) Työntekijöiden näkökulmasta nuorten karkailun taustalla on esimerkiksi psyykkisiä ongelmia ja käytöshäiriöitä. Karkailuun voi olla syynä halu olla vanhojen kavereiden kanssa, vaikka sijoituksen tavoitteena on alun perin saattanut nimenomaan olla nuoren irrottautuminen asosiaalisista kavereista. Karkailu saattaa olla nuorille jo varhain opittu tapa, jolla pyritään välttämään ristiriitatilanteita. Toisaalta karkailuun voi innostaa päihdehalukkuus ja karkaamisen jännittävyys. Ihmissuhteissa voi olla huolia ja toisaalta laitoksen sääntöihin on vaikeuksia tottua. (Lehtonen & Telén 2013, 19-21.) Luvattoman poistumisen taustalla voi nuoren mielestä olla laitoksen ulkopuoliset vetovoimatekijät (kaverit), vointiin liittyvät syyt (halu saada päihdeitä, ahdistus, tylsyyt) tai laitokseen liittyvät syyt (haluttomuus asua laitoksessa, liian tiukat säännöt, ristiriidat). Luvaton poistuminen saattaa olla myös harkitsemattomana impulssitekona toteutettu ennalta suunnittelemaan teko. (Lehtonen & Telén 2013, 22.)

Tyttöjen rikollinen käyttäytyminen mukailee tekoja tarkastellessa poikien rikollista käyttäytymistä. 15-16-vuotiailla tytöillä rikoskäyttäytyminen keskittyy alkoholin päihdehakuiseen juomiseen, koulusta luvatta poissaoloon, luvattomaan verkkolataamiseen, koulusta varastamiseen ja omaisuuden vahingoittamiseen, kuten seiniin piirtelyyn. (Kaakkinen & Näsi 2021, 24-25.) Vakavammissa teoissa pojat syyllistyivät tyttöjä enemmän pahoinpitelyihin ja tappeluihin (Kaakkinen & Näsi 2021, 8). Kokonaisuudessa rikoskäyttäytyminen ja erityisesti väkivalta on tytöillä vähäisempää poikiin verrattuna. Tytöt myös kokevat poikia vähemmän väkivaltaa, mutta toisaalta tytöt kohtaavat enemmän kiusaamista, seksuaalista väkivaltaa ja kuritusväkivaltaa. (Kaakkinen & Näsi 2021, 21.) N. 30-40 %:lle kiusatuista nuorista on raportoitu kehittyvän traumanperäinen stressihäiriö ja sen on todettu olevan yhtä vaurioittavaa kuin perheväkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön kokeminen (Ahonen 2021).

Vuonna syntyneistä 1987 kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista naisista oli rikostuomion saanut n. 26 % syntymäkohortin naisista miesten vastaavan osuuden ollessa n. 57 %. Psykiatrisista syistä poliklinikka- tai osastohoidossa tai psykiatrisia lääkkeitä ostaneita oli lähes 80 % kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleista naisista. Miehillä vastaava luku oli hieman pienempi (n.74 %). Muista ikäkohortin henkilöistä psykiatrisia lääkkeitä oli ostanut tai psykiatrisessa hoidossa oli ollut noin 32 % prosenttia naisista ja noin 22 % miehistä. (Ristikari ym. 2016, 57-58.)

3.3 Naiset rikosentekijöinä

Aikaisemmissa luvuissa kuvatut ADHD:ssä ja tyttöjen syrjäytymisessä näkyvät riskialtiskäyttäytyminen, haasteet sosiaalisissa suhteissa ja koulutuksessa, mielenterveysongelmat ja päihteiden käyttö on havaittavissa myös rikoksia tekevilla naisilla. Varhain alkaneet ongelmat seuraavat lapsuudesta läpi nuoruuden aikuisuuteen asti johtaen kasaantuvaan huono-osaisuuteen monella elämän osa-alueella.

Sukupuolten rikoskäyttäytyminen on samankaltaisimmillaan nuoruusiässä, jonka jälkeen naisten ja miesten väliset erot kasvavat (Moffit 2001, Kivivuoren ym. 2018, 116 mukaan). Aikuisilla naisten osuus on suurin omaisuusrikoksissa ja pienin seksuaalirikoksissa. Poliisin tietoon tulleissa väkivaltateoissa miesten osuus uhreina kasvaa väkivallan vakavuuden myötä. (Kivivuori ym. 2018, 116-117.) Vuonna 2020 selvitettyjen rikoslakirikosten epäillyistä lähes 20 % oli naisia. Sama henkilö voi olla epäiltynä useammasta rikoksesta ja toisaalta yhdessä rikoksessa voi olla useampia epäiltyjä. Niin naisilla kuin miehilläkin rikokset näyttävät keskittyvän entistä harvemille. Poliisin tietoon tulleista ja selvittämistä rikoksista naisille tyypillisimpiä ovat myymälävarkaudet ja -näpistyksset, petokset, kavallukset ja väärennykset. (STV 2019.)

Suomessa naisten osuus vangeista on 8 % (Rikosseuraamuslaitos 2021c, 27) ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaista noin 11 % (Rikosseuraamuslaitos 2021c, 47). Vuonna 2020 naisvankeusvankeista 40 % oli tuomittu väkivaltarikoksesta (Rikosseuraamuslaitos 2021c, 16). Naisilla päärikoksena on 24 %:lla henkirikos. Seuraavaksi yleisempiä ovat huumausainerikos, muu väkivaltarikos

ja muu omaisuusrikos (Rikosseuraamuslaitos 2021c, 33). Matti Joukamaan ja työryhmän (2010) tutkimuksen Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve mukaan naisvankien taustoissa on havaittavissa suurempaa huono-osaisuuden kasaantumista miesvankeihin verrattuna. Naisvangit olivat kokonaisuutena tarkastellen myös kaikkein sairain ryhmä. Naisvangeista 55 % oli vailla ammattikoulutusta ja työssä ennen vankilaa oli ollut vain 6 %. Naisvangeilla yleisiä ovat mielenterveyden häiriöt ja monet ovat olleet psykiatrisessa hoidossa ennen vankilaa. Naisvangeilla havaittiin traumaperäistä stressireaktiota ja persoonallisuushäiriöistä erityisesti epävakaa ja estynyttä persoonallisuutta. Antisosiaalinen persoonallisuus oli miehillä yleisempi, mutta esiintyvyys oli suuri myös naisilla (65,1 % vs. 58,4 %). Naisvangeista noin neljännes oli tullut pahoinpidellyksi lapsena kotonaan. Lähes kolmannes oli ollut seksuaalisessa kontaktissa aikuisen kanssa alle 16-vuotiaana. Naiset olivat kokeneet fyysistä ja psyykkistä väkivaltaa kumppaninsa taholta sekä myös seksuaalista hyväksikäyttöä kumppanin tai muun henkilön toimesta. (Tammi-Moilanen 2020, 8.)

Suomalaisilla naisvangeilla riskialtis käyttäytyminen oli selvästi miesvankeja yleisempää huumeiden käytön suhteen sekä riskialttiin suojaamattoman seksin suhteen (Viitanen 2013, 52). Naisilla yhteyttä lapsuuden hyväksikäytön ja mieliala- tai ahdistushäiriöön ei löytynyt, mutta miehillä yhteys oli selkeä. Naiset olivat kuitenkin kokeneet enemmän sekä lapsuuden seksuaalista että fyysistä kaltoinkohtelua. Monesta muusta tutkimuksesta poiketen, suomalaisilla naisvangeilla ei löytynyt yhteyttä perheen rikkonaisuuden, päihderiippuvuuden ja mielenterveyshäiriöiden välillä. Miehillä löytyi yhteys huonojen perheolojen, huumeriippuvuuden ja antisosiaalisen persoonallisuushäiriön välillä. Yhteyden puuttuminen saattaa viitata siihen, että naiset kokevat muita vakavia elämäntapahtumia, jotka voivat vaikuttaa mielenterveysongelmien ja päihderiippuvuuden kehittymiseen enemmän kuin perheeseen liittyvät tekijät. Myös naisten varhain alkanut raskas päihteidenkäyttö voi vaikuttaa myöhempien mielenterveysongelmien kehittymiseen. (Viitanen 2013, 57-58).

3.4 Biososiaalinen kriminologia

Syrjäytymisen prosessiluontoisuutta ja naisten rikollisuuden taustatietoja ja piirteitä ajatellaessa piirteitä kuva yksilön ominaisuuksien ja ympäristötekijöiden vuorovaikutuksen merkityksestä rikollisen käyttäytymisen synnyssä. Biososiaalisen kriminologian näkökulmasta perimällä on huomattava asema usean käyttäytymispiirteen - myös rikollisen käyttäytymisen - synnyssä. (Kivivuori ym. 2018, 194). Useiden rikollista käyttäytymistä selittävien tekijöiden taustalla on geneettisiä tekijöitä. Näitä ovat muun muassa heikot kognitiiviset kyvyt, addiktio taipumus ja heikko itsekontrolli. (Latvala 2014, Korhonen ym. 2014, Beaver ym. 2009, Chen ym. 2016, Kivivuoren ym. 2018, 195 mukaan.) Selitettäessä läpi elämänkaaren jatkuvaa rikoskäyttäytymistä on havaittu pysyvien yksilötekijöiden voimakas vaikutus. Yksilökohtaiset alttiudet muodostavat tavallaan ytimen, joka kutsuu esiin sosiaalisia reaktioita ja johtaa kasaantuvaan huono-osaisuuteen. (Aaltonen & Kivivuori 2009, 19.)

Biososiaalisen kriminologian keskiössä on rikosalttiuden yksilökohtaisten biologisten ominaisuuksien ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutus. Suuntauksessa tarkastellaan myös mielenterveysongelmien ja rikollisuuden yhteyttä, sillä useiden mielenterveyshäiriöiden taustalla on biologisia tekijöitä. Useiden biologisten tekijöiden on havaittu korreloivan rikosalttiuden kanssa. Esimerkiksi sukupuolen yhteys rikolliseen käyttäytymiseen on yksi kriminologian selvimmistä havainnoista: naiset tekevät keskimäärin vähemmän rikoksia kuin miehet. Sukupuolten välisistä keskimääräisistä eroista osa johtuu miehiin ja naisiin kohdistuvista erilaisista kulttuurisista ja sosiaalisista odotuksista. Sukupuolierojen taustalla on myös biologisia tekijöitä. Keino tavoitella jännitystä rikosten tekemisellä yhdistyy ihmisen epämiellyttävään kokemukseen liiallisesta autonomisen hermoston rauhallisuudesta. Tällöin ihmiset saattavat hakeutua riskialttiisiin ja jännittäviin tilanteisiin. Aivojen rakenteessa on sukupuolten välillä eroja, mikä saattaa selittää sukupuolten eroja rikoskäyttäytymiseen vaikuttavassa tunteiden säätelyssä ja toiminnanohjauksessa. Miesten ja naisten on havaittu ilmaisevan vihaisuuttaan keskimääräisesti eri tavoin, miesten painottuen tyypillisemmin fyysiseen aggressiivisuuteen. (Kivivuori ym. 2018, 189-191.)

On yleisesti tiedossa, että rikollisuus kasaantuu sekä yksilötasolla ja perheittäin. Rikosaktiivisuus on ylisukupolvista, sillä rikollisten vanhempien lapset tekevät keskimääräisesti enemmän rikoksia. (Bijleveld & Wijkman 2009, Farrington ym. 2001, van der Weijer ym. 2004, Kivivuoren 2018, 192 mukaan.) Ilman perimän vaikutuksen huomioon ottamista, ei voida sanoa, johtuuko vanhempien ja lasten samankaltaisuus yhteisistä geneettisistä tekijöistä vai sosiaalisesta ympäristöstä. Käyttäytymisgenetiikassa periytyvyysasteella viitataan siihen, kuinka suuri osa tarkastelun kohteena olevassa ihmisjoukossa ilmiäns vaihtelusta selittyy yksilöiden perintötekijöiden vaihtelulla. Käyttäytymisgenetiikka tekee eron jaettuun ja erottavaan ympäristöön. Esimerkiksi samassa perheessä kasvaneet lapset jakavat saman perhe ympäristön, mutta eri kaveripiirit ja harrastukset (erottava ympäristötekijä) voi muokata saman perheen kokemista eri tavoin. (Jokela 2006, Silventoinen 2014, Ylikoski & Kuorikoski 2014, Kivivuoren 2018, 192-193 mukaan.)

Nykytiedon valossa ihminen ei ole syntyessään tyhjä taulu, 'tabula rasa', vaan jokainen on luonnostaan erilainen omine mieltymyksineen ja ominaisuuksineen, mikä ohjaa elämässä tehtäviä valintoja. Geenit eivät yksinään määrittele tulevaisuutta, vaan ne vaikuttavat vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja sen kautta. Toisin sanoen, ihmistä ei voi pitää geeninsä ja ympäristönsä passiivisena tuotteena, vaan aktiivisena toimijana, joka pyrkii hakeutumaan taipumuksiaan vastaavaan ympäristöön. Geenien ja ympäristön vuorovaikutuksen merkitystä voi ajatella myös siten, että aggressioon taipuva henkilö ilmentää aggressiotaan sanallisesti fyysisen sijaan, jos ympäristön sosiaalinen paine ikään kuin pienentää mahdollisuutta fyysiseen aggressioon. Ympäristö voi siis toimia suojaavana tekijänä taipumuksen toteutumattomuuden tai sen ilmenemismuodon kannalta. (Silventoinen, Latvala & Ylikoski 2014, 333-335.)

Geenien ja ympäristön vuorovaikutusta voi tarkastella niiden välisen korrelaation tai yhdysvaikutuksen kautta, mutta niiden vaikutuksia ei ole yksilötasolla mahdollista erottaa toisistaan. Geenien ja ympäristön välisessä passiivisessa korrelaatiossa lapselle siirtyy vanhemmiltaan geneettinen alttius. Samanaikaisesti lapsi elää alttiutta tukevassa kasvuympäristössä. Esimerkiksi tarkkaavuushäiriön omaavilla lapsilla on usein ongelmia myös kotona, joka saattaa johtua esimerkiksi siitä, että todennäköisesti lapsen vanhemmalla on suurempi geneettinen riski samalle häiriölle. Aktiivinen geeni-ympäristökorrelaatio syntyy tilanteessa, jossa yksilö hakeutuu aktiivisesti geneettistä alttiuttaan tukevaan ympäristöön. Tilannetta, jossa henkilön genotyyppi aiheuttaa reaktioita muissa ihmisillä, kutsutaan reaktiiviseksi geeni-ympäristökorrelaatioksi. Suoria johtopäätöksiä esimerkiksi kotiolojen vaikutuksesta lapsen käyttäytymiseen on kuitenkin syytä välttää, mutta erilaiset korrelaatiomahdollisuudet on hyvä pitää mielessä tulkittaessa havaittuja löydöksiä. Geenien ja ympäristön välinen yhdysvaikutus voi näkyä kahdella tavalla. Ihmiset, joilla on eri genotyyppi, voivat reagoida toisistaan eri tavoin samaan ympäristötekijään. Eri genotyypit voivat myös vaikuttaa eri ympäristöissä eri tavalla. (Silventoinen & Latvala 2014, 85-90; Schilling, Walsh & Yun 2011, 7.)

Piirrettä, joka yhdistää fenotyypin (ilmiasun, esimerkiksi sairauden) genotyyppiin, kutsutaan endofenotyyppiksi. Jotta jotakin piirrettä voi kutsua endofenotyyppiksi, sen täytyy ensinnäkin liittyä sairauteen, mutta ilmaantua silti sairauden tilasta riippumatta ja toiseksi, sen täytyy olla periytyvä. Endofenotyyppit ovat hyödyllisiä neuropsykiatrisissa sairauksissa tutkittaessa, koska endofenotyypin avulla ihmiset voidaan asettaa jatkumolle, eikä diagnostisen tiukasti luokitella joko sairaiksi tai terveiksi. (Vuoksima 2014, 102). Kriminologiassa tarkastellaan usein päihiteidenkäytön, jännityshakuisuuden tai itsekontrollin vaikutusta rikolliseen käyttäytymiseen ottamatta välttämättä huomioon edellä mainittujen olevan mahdollisesti laajemmin ajateltuna ADHD:n / ADHD:n + käytöshäiriön fenotyypin endofenotyyppinä (Schilling, Walsh & Yun 2011, 9).

Eräs tunnetuimmista biososiaalisen kriminologian teorioista on Terrie Moffittin (1993) luokittelu rikollisuuden jakautumisesta nuoruusikään rajoittuvasta rikollisuudesta ja läpi elämän kestävästä rikollisuuteen. Moffittin luokittelu huomioi rikollisen käyttäytymisen kehittymisen monimuotoisuuden yhdistämällä perimän ja ympäristön vuorovaikutuksen selittäessään läpi elämän kestävästä rikollisuudesta ja nuoruuteen rajoittuvan rikollisuuden erilaisia tekijöitä. Teoriaa on myös kritisoitu. Teorian empiirinen tuki ei ole ollut kiistatonta ja kritiikkiä on tullut myös ihmisten yksiselitteisestä jakamisesta luokkiin. (Kivivuori ym. 2018, 196-197.) Lisäksi luokittelun soveltuvuutta sukupuolineutraalina teoriana naisten rikollisen käyttäytymisen selittämisessä on pohdittu myös siltä osin, että esiintyykö Moffittin kuvailemaa läpi elämän kestävästä rikollisuudesta naisten keskuudessa ja mitkä ovat määriteltyjä ominaisuuksia naisilla (Brennan, Breitenbach, Dieterich, Salisbury & Van Voorhis 2012, 1483).

Teorian mukaan suuri osa nuorista käyttäytyy normien vastaisesti ja se kuuluu nuoruusiän normaaliin kehitykseen. Nuoruuteen rajoittuvassa rikollisuudessa rikokset symboloivat lapsuuden rajoitusten ja aikuisuuden autonomian välisen kuilun täyttämistä. Rikollisella käyttäytymisellä nuoret pyrkivät irtaantumaan vanhempien kontrollista ja yrittävät saavuttaa kypsytyteen kuuluvia etuja. Teorian mukaan nuorten rikoksia ovat erilaiset tuhotyöt, yleiset järjestykseen liittyvät rikkeet, karkaamiset, päihteiden käyttö ja varkaudet. Teorian mukaan nuoret aloittavat rikosten tekemisen pitkälti sosiaalisen matkimisen vuoksi. Tässä rikollisesti jo käyttäytyvät nuoret toimivat esimerkkinä. He ovat saavuttaneet aikuisuuden etuuksia, ovat seksuaalisesti aktiivisia, tekevät mitä itse tahtovat, ottavat riskejä ja vaikuttavat muutenkin olevan itsenäisiä. Heidän pikkuvanhasta käyttäytymisensä ja sillä saavutetuista asioista tulee ihailtua ikätoverien keskuudessa. Heihin jo mahdollisesti kohdistuvat sosiaaliviranomaisten tai oikeuslaitoksen toimet ikään kuin vahvistavat heidän asemaansa ”aikuisten maailmassa”. Nuoruuteen rajoittuvassa rikollisessa käyttäytymisessä rikollisuus loppuu kypsymisen myötä, kun motivaatio rikollisuuteen häviää, eikä rikollisuudella enää saavuteta tyydytystä. Näillä nuorilla on kyky vastata joustavasti muuttuviin tilanteisiin. He myös kokevat omaavansa jotain menetettävää, jos jatkavat rikollista käyttäytymistä. Nuoret ovat ehtineet ennen rikollista uraa kehittää sellaisia käyttäytymisvaihtoehtoja ja akateemisia taitoja, joiden avulla he voivat valita toisin. (Moffitt 1993.)

Läpi elämän kestävä normien vastainen käyttäytyminen alkaa teorian mukaan aikaisin lapsuudessa ja tähän luokkaan kuuluu vain pieni osa ihmisistä. Tähän luokkaan kuuluvilla ihmisillä on synnynnäisiä neuropsykologisia ongelmia, esimerkiksi toiminnan ohjauksen puutetta, oppimisvaikeuksia, muistiongelmia, ja puutteellinen ongelmanratkaisukyky. Nämä aivojen erilaisesta toiminnasta johtuvat tekijät vuorovaikutuksessa rikollisuutta tukevien ympäristötekijöiden kanssa kumuloituvat ajan saatossa elämän eri osa-alueilla johtaen lopulta antisosiaaliseen persoonallisuuteen aikuisuudessa. Lapsuuden kotiympäristössä lapsen haastavaan käyttäytymiseen saatetaan vastata haitallisilla keinoin esimerkiksi siksi, että vanhemmilla itsellään voi olla samankaltaisia haasteita kuin lapsella. Ongelmat ihmissuhteissa jatkuvat nuoruuden ikätoverien kanssa, jolloin nuori hakeutuu helpommin itseään muistuttavien seuraan. Aikuisena kumppani saatetaan valita samoin perusteilla, sillä tutkimukset ovat osoittaneet antisosiaalisten puolisoitten rikosten korreloivan keskenään. Heikko itsekontrolli, impulsiivisuus, kyvyttömyys saavuttaa mielihyvää ja varhain alkaneet ongelmat kohottavat riskiä tehdä huonoja valintoja ja näin kaventavat monella elämän osa-alueella tavanomaisten elämänvalintojen valitsemista ajaen ihmisen kauemmaksi tavanomaisesta elämästä ja käyttäytymisestä kiinnittäen ihmistä samalla yhä tiiviimmin poikkeavaan elämäntyyliin. Näin henkilön tavanomaista pienempi käyttäytymismallien valikoima ei pääse kehittymään vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, jolloin henkilölle lopulta jää jo ennestään muita pienempi valikoima käyttäytymismalleja. Usein jää huomioimatta juuri se seikka, ettei edellä kuvatun kaltaisella henkilöllä tosiasiaa ole mahdollisuutta valita käyttäytymistään toisin, koska hänellä ei ole resurssia, josta valita. Läpi elämän

kestävä rikollinen käyttäytyminen pitää sisällään aiemmin mainittujen normien vastaisen käyttäytymisen lisäksi laajemmin rikoksia, joissa on uhri. Tällaisia rikoksia ovat muun muassa väkivalta ja petokset.

Rikolliseen käyttäytymiseen kiinnittyneiden aikuisten voi olla hyvin hankalaa muuttaa elämänsä suuntaa. Heihin kohdistuvat interventiot tulevat usein myöhään suhteessa kumuloituvaan jatkumoon. Yritykset tukahduttaa epätoivottavaa käyttäytymistä epäonnistuvat, jollei riittävän kiinnostavaa toimintaa rikollisen käyttäytymisen tilalle ole tarjolla. Tarjotut muutoksen mahdollisuudet kääntyvät usein aktiivisesti rikollisen käyttäytymisen jatkuvuuden mahdollisuudeksi. Laitokset ja erilaiset hoito-ohjelmat tarjoavat mahdollisuuden oppia toisilta rikollisilta, uusi työ antaa mahdollisuuden varastaa ja uusi romanssi tarjoaa partnerin hyväksikäytettäväksi. Teoria korostaa, ettei synnynnäiset biologiset tekijät ole deterministisiä, vaan lopputulokseen vaikuttaa nimenomaan vuorovaikutus ympäristön kanssa. Koska nuoruudessa on paljon normien vastaisesti käyttäytyviä nuoria, ei läpi elämän rikoksia tekevät nuoret erotu tässä kohdin joukosta. Teorian mukaan rikollisuuden tutkiminen nuoruusiässä ei välttämättä anna hyödyllistä kuvaa läpi elämän jatkuvan rikollisuuden ymmärtämisessä, vaan huomio pitäisi keskittää varhain lapsuudessa erottuvaan joukkoon ja seurata heidän kehittymistään aikuisuuteen. Koska teoria huomioi jo ennen syntymää vaikuttavat biologiset tekijät ihmisen kehitykseen, voi seurannan aloittaminen olla hyödyllistä jo raskausaikana. (Moffitt 1993.)

4 Tutkimusasetelma

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä toimii kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Artikkeleita pyrittiin löytämään ensisijaisesti Euroopasta, mutta mukaan otettiin tutkimusartikkeleita myös Pohjois-Amerikasta, jonka voitiin ajatella olevan riittävän lähellä kulttuurisesti Suomea ja Eurooppaa. Aineistoksi valikoitui 17 tutkimusartikkelia, joista 11 oli Euroopasta ja 6 Yhdysvalloista. Eurooppalaisista artikkeleista suurin osa (N = 4) oli Ruotsista. Loput eurooppalaiset artikkelit olivat Norjasta (N = 3), Englannista (N = 3) ja Saksasta (N = 1). Tutkimuslupia ei tarvittu, koska opinnäytetyö toteutettiin kirjallisuuskatsauksena.

Kirjallisuuskatsaus valikoitui opinnäytetyön toteutustavaksi muutamasta eri syystä. Ensinnäkin koronarajoitukset saivat pohtimaan muulla tavoin toteutetun opinnäytetyön mahdollisia haasteita esimerkiksi mahdollisten haastattelujen suhteen. Toiseksi opiskelu täysipäiväisen työn ohessa asetti omat haasteet aikataulujen muodostamiseen. Kirjallisuuskatsaus oli aikataullisesti vapaamuotoisempi ja omaan elämäntilanteeseen paremmin sovitettavissa. Kirjallisuuskatsaus on usein paremmin tunnettu opinnäytetyön osana, mutta se toimii myös erinomaisesti koko opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä. Tässä opinnäytetyössä sovellettiin integroivaa kirjallisuuskatsausta, joka kuvataan tarkemmin ensimmäisessä alaluvussa.

4.1 Tutkimusmenetelmänä kuvaileva kirjallisuuskatsaus

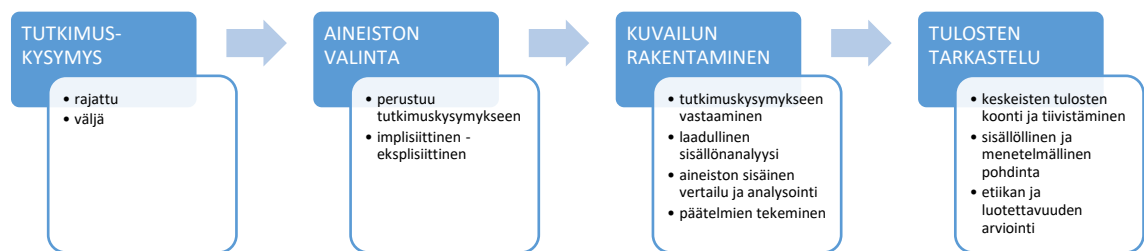
Perusteita kirjallisuuskatsauksen tekemiselle on useita. Kirjallisuuskatsauksella voidaan kehittää jo olemassa olevaa teoriaa ja rakentaa uutta teoriaa. Teoriaa voidaan myös arvioida kirjallisuuskatsauksen avulla. Kirjallisuuskatsaus mahdollistaa kokonaiskuvan rakentamisen jostain tietystä aiheesta ja sen avulla voidaan pyrkiä tunnistamaan mahdollisia ongelmia. Lisäksi kirjallisuuskatsaus antaa mahdollisuuden kuvata jonkin teorian historiallista kehitystä. Kirjallisuuskatsauksen kuvaillaan usein olevan ”tutkimusta tutkimuksesta”. Tällä viitataan siihen, että tutkimuksien tuloksista kootaan perustaa uusille tutkimustuloksille. (Salminen 2011, 3-4.) Flink (2005,3) määrittelee tutkimuskirjallisuuteen perustuvan kirjallisuuskatsauksen olevan menetelmä, joka on systemaattinen, täsmällinen ja toistettavissa oleva. Sillä tunnistetaan, arvioidaan ja tiivistetään tiedemiesten, tutkijoiden ja asiantuntijoiden valmiina oleva ja julkaistu tutkimusaineisto. Kirjallisuuskatsaus siis perustuu jo alun perin laadukkaan tutkimustyön pohjalta tehtyihin johtopäätöksiin. (Salminen 2011, 5.) Kirjallisuuskatsaus ei ole kirja-arvostelu eikä myöskään selityksillä höystetty lähdeluettelo. Kirjallisuuskatsauksen vaatimuksiin lukeutuu kriittinen tarkastelu, joten lyhyitä tiivistelmiä jonkin aihealueen kirjoista tai artikkeleista sisältävät luettelot eivät täytä kirjallisuuskatsauksen määritelmää. (Bearfield & Eller 2008, Salminen 2011, 5 mukaan.) Kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa kolmeen tyyppiin, joita ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi. Jälkimmäinen voidaan jakaa vielä kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tyyppiin. (Salminen 2011, 6.)

Yksi yleisimmin käytetyistä kirjallisuuskatsauksista on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, josta voidaan myös käyttää nimitystä traditionaalinen kirjallisuuskatsaus. Käytetyt aineistot ovat laajoja eikä aineiston valintaa rajaa tiukat metodiset säännöt. Väljyydestä huolimatta menetelmällä voidaan kuvata tutkittavaa ilmiötä laaja-alaisesti. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jakautuu kahteen alakategoriaan: narratiiviseen ja integroivaan. Näistä alakategorioista integroiva yhdistyy monelta osin systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. (Salminen 2011, 6.)

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus on metodisesti kevyin kirjallisuuskatsauksen muoto. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa kolmeen toteutustapaan. Toimituksellisella katsauksella tarkoitetaan suppealla aineistolla tuotettua katsausta, joka tukee esimerkiksi toimittajan kirjoittamaa artikkelia tai lehdessä julkaistua teemaa. Narratiivisella kirjallisuuskatsauksella voidaan muodostaa helppolukuinen ja laaja kuva tutkittavasta aiheesta. Kommentoivan kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on ensisijaisesti herättää keskustelua eikä se ole tekijälleen tiukka metodi. Kommentoivaa kirjallisuuskatsausta ei voida pitää kovin objektiivisena, sillä se tuo usein keskustelun herättämisen lisäksi esiin kirjoittajan oman näkemyksen, jolloin kirjallisuuskatsauksen synteesi saattaa muodostua puolueelliseksi. Yleiskatsaus on laajempi kuin toimituksellinen tai kommentoiva kirjallisuuskatsaus ja sen yhteenvedo on ytimekäs ja johdonmukainen. Tarkoituksena on tiivistää aiempia tutkimuksia ja muodostaa analyysistä kuvaileva synteesi. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus ei tarjoa varsinaista analyttistä tulosta, mutta sen

avulla voidaan kerätä yhteen olemassa olevaa tietoa ja näin antamaan käsiteltävästä aiheesta ajantasainen kuva esimerkiksi opetuskäyttöön. (Salminen 2011, 7.)

Tutkittavan ilmiön mahdollisimman monipuoliseen kuvaukseen käytetään integroivaa kirjallisuuskatsausta. Metodina se asettuu narratiivisen ja systemaattisen kirjallisuuskatsauksen väliin ollen lähempänä systemaattista kirjallisuuskatsausta. Integroiva katsaus sisältää kriittistä arviointia, muttei kuitenkaan ole yhtä tarkasti valikoiva tutkimusaineiston suhteen kuin systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Integroivan kirjallisuuskatsauksen aineisto voi koostua eri metodisista lähtökohdista tehtyjä tutkimuksia, jonka vuoksi tutkittavasta aiheesta on mahdollista kerätä huomattavasti isompi otos. (Salminen 2011, 8.) Kangasniemi ym. (2013, 291) määrittelee kuvailevan kirjallisuuskatsauksen rakentuvan neljän vaiheen kautta. Ensimmäiseksi muodostetaan tutkimuskysymys, jonka perusteella valitaan aineisto. Kolmantena vaiheena on kuvailun rakentaminen ja viimeisenä vaiheena on tulosten tarkastelu. Tutkimuskysymyksen valinnan perusteella valittu aineisto muodostaa kuvailevan ja laadullisen vastauksen.

Kuvio 1: Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheet (Kangasniemi ym. 2013)

Systemaattisessa kirjalliskatsauksessa tiivistetään tutkitun aihealueen aiemman tutkimuksen olennainen sisältö. Tiedon etsiminen, arviointi, tulosten yhteenveto ja yhdistely on tarkasti ohjeistettua. Katsauksen kriteerit ja niiden noudattaminen luovat uskottavuutta tutkimukselle. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla tuodaan tutkittua tietoa päätöksen teon tueksi ja käytettäväksi. (Salminen 2011, 9-11.) Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa käytetään useita eri hakukoneita ja käytetyt hakulausekkeet ja rajaukset tuodaan selkeästi esille. Katsauksen metodeilla vähennetään vahvistamisharhaa sekä omien toiveiden ja mielipiteiden vaikutusta tutkimukseen. (Kivivuori 2021, 58-60.) Menetelmällä mahdollistetaan aikaisemmissa tutkimuksissa ilmenneiden puutteiden esiintuominen ja sillä voidaan testata myös hypoteeseja (Salminen 2011, 9).

Kirjallisuuskatsauksen meta-analyysi voidaan jakaa kvalitatiiviseen (laadullinen) ja kvantitatiiviseen (määrällinen) suuntaukseen. Kvalitatiivinen meta-analyysi jakautuu metasynteesiin ja metayhteenvetoon, joista metasynteesi on kuvailevampi ja tulkitsevampi analyysimuoto. Metasynteesissä yhdistellään saman aihealueen tutkimuksia pyrkimyksenä ymmärtää ja selittää

tutkittavaa ilmiötä. Tutkimuksien vivahteita ja olettamuksia tarkastellaan etsien eroja ja yhtäläisyyksiä luoden samalla kokonaiskuvaa aiheesta. Metayhteenveto lähestyy kvantitatiivista meta-analyysiä, vaikka sitä pidetään enemmän laadullisena metodina. Metayhteenveto tiivistää laadullisen tutkimuksen kvantitatiivisilla menetelmillä. Metayhteenveton neljä vaihetta ovat seulominen, ryhmittely, tiivistäminen ja efektikokojen laskenta. Kvantitatiivinen meta-analyysi on metodisesti kirjallisuuskatsauksen vaativin tyyppi. Se soveltuu parhaiten käytettäväksi luonnontieteissä ja teknisissä tieteissä. Aineistona käytetään korkeatasoisia tutkimuksia ja se vaatii tutkijalta tilastotieteiden osaamista. Ollakseen luotettava, meta-analyysi vaatii riittävän suuren otoksen. Menetelmän vahvuutena pidetään sen antamia numeraalisia tuloksia suurestakin aineistosta. (Salminen 2011, 12-15.)

4.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksen muodostaminen on kirjallisuuskatsauksen ensimmäinen vaihe, joka ohjaa koko tutkimusprosessia. Tutkimuskysymyksen on oltava riittävän täsmällinen ja tarkka, jotta ilmiön syvälinen tarkastelu mahdollistuu. Toisaalta väljä tutkimuskysymys antaa tilaisuuden tarkastella ilmiötä monista näkökulmista. Tutkimuskysymys ohjaa aineiston valintaa. Sen avulla oli tarkoitus löytää mahdollisimman relevanttia aineistoa vastaamaan kysymykseen. (Kangasniemi ym. 2013, 294-295.) Koska ADHD näyttää eroavan sukupuolten välillä ja naisten ja miesten rikollisessa käyttäytymisessä on eroja, teoreettisen viitekehyksen pohjalta tämän opinnäytetyön tutkimuskysymyksiksi valikoitui seuraavat:

1. Millaisia erityispiirteitä tyttöjen ja naisten ADHD:ssä voidaan tunnistaa?
2. Minkä mekanismien kautta ADHD yhdistyy rikolliseen käyttäytymiseen naisilla?

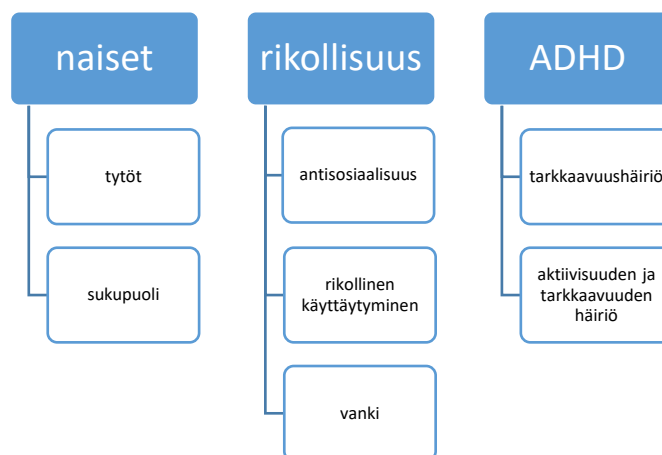
4.3 Aineiston valinta

Opinnäytetyön aineisto valittiin muodostettujen tutkimuskysymysten pohjalta. Tässä opinnäytetyössä valinta suoritettiin eksplisiittisesti, eli aineistolle asetettiin rajauksia muun muassa julkaisuajankohdan ja -kielen suhteen. Valintaprosessi ja valitut aineiston raportoidaan tarkasti. Mukaan otetun aineiston keskeinen kriteeri oli sisällöllinen. Systemaattisesta kirjallisuuskatsauksesta poiketen aineiston ei kuitenkaan tarvitse perustua ainoastaan tarkasti tiettyihin ennalta määriteltyihin rajauksiin, vaan mukaan voidaan poimia myös muita katsauksen kannalta oleellisia tutkimuksia. Aineiston avulla pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineiston valinnassa huomio kiinnittyy aineistojen sopivuuteen suhteessa tutkimuskysymykseen vastaamisessa, eli miten ne jäsentävät, kritisoivat, täsmentävät tai avaavat kysymystä. Oleellista on myös se, miten ne asettuvat suhteessa toisiinsa. (Kangasniemi 2013, 295-296.) Saadakseni kohtalaisen tuoreita aineistoja, mukaan otettiin aineistoa viimeisen 10 vuoden ajalta. Alla olevassa taulukossa on tämän kirjallisuuskatsauksen aineiston rajaukset jaettuna sisäänotto- ja poissulkukriteereihin.

SISÄÄNOTTOKRITEERIT	POISSULKUKRITEERIT
Julkaistu 2011-2021	Julkaistu ennen vuotta 2011
Julkaisukieli englanti	Julkaisukieli muu kuin englanti
Tutkimus tehty Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa	Tutkimus tehty muualla kuin Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa
Aineisto käsittelee vain naisia / naisia ja miehiä	Aineisto käsittelee vain miehiä
Aineistossa käsitellään ADHD:tä	Aineistossa ei käsitellä ADHD:tä
Vertaisarvioitu	Ei vertaisarvioitu
Aineisto vastaa vähintään yhteen tutkimuskysymykseen	Aineisto ei vastaa yhteenkään tutkimuskysymykseen

Taulukko 1: Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

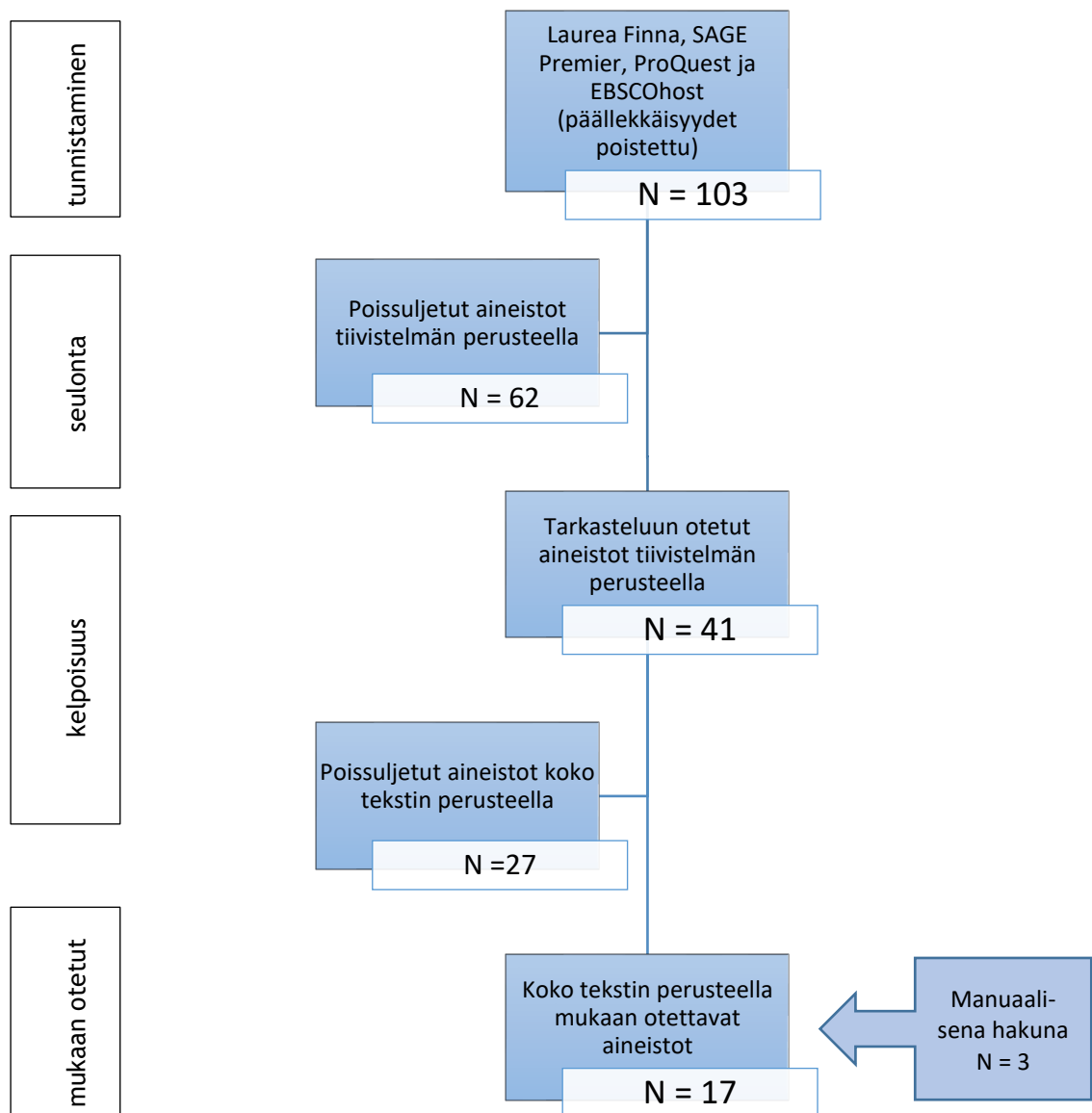
Hakusanoina opinnäytetyössä käytettiin sanoja, jotka olivat relevantin aineiston saamisen kannalta oleellisia. Tämän opinnäytetyön hakusanoiksi muodostuivat naiset, rikollisuus ja ADHD. Relevantin tutkimustiedon löytämiseksi edellä mainittujen sanojen lisäksi käytetään lähitermejä seuraavan kuvion mukaisesti:

Kuvio 2: Hakusanojen lähitermit

Koska tutkimuksia haettiin vain englanninkielisestä aineistosta, käännettiin hakusanat ja niiden lähitermit englanniksi. Sanoista muodostettiin erilaisia variaatioita käyttäen myös sanojen katkaisua * -merkillä. Suomenkieliset vastineet päätermeille ovat female, criminality ja ADHD. Näistä ja lähitermeistä muodostettiin hakuja, jotka voitiin sisällyttää yhteen seuraavaksi

kuvatun tavoin: female or girl* or gender or sex AND criminal* or antisocial or delinquent* or deviant* or inmate or prisoner AND ADHD or attention deficit. Ennakkoon arvelin sukupuolta tarkoittavan ”sex” hakusanan tuottavan osumia, jotka viittaavat johonkin muuhun kuin tarkoitettuun sukupuoleen. Käytin termiä tämän tiedostaen, koska sen poisjättäminen olisi saattanut jättää tuloksista pois aineiston kannalta oleellisia tutkimusartikkeleita. Aineiston haku suoritettiin sähköisiin tietokantoihin (Liite 2). Opinnäytetyössä tietokannoiksi valikoitui Laurean opinnäytetyön pajojen ja tehtyjen testihakujen perusteella Laurea Finna, SAGE Premier, ProQuest Central ja EBSCOhost. Aineiston hakuprosessi on kuvattuna seuraavassa kuviossa:

Kuvio 3: Aineiston valintaprosessi

Aineistoon ei tehty poissulkevaa kriteeriä kirjallisuuskatsauksien suhteen. Niiden poisjättämiseen päädyttiin aineistohaun valintaprosessin edetessä lopulta sen vuoksi, että opinnäytetyö

toteutettiin kirjallisuuskatsauksena ja vastaavien artikkeleiden käyttö aineistona ei tuntunut luontealta. Tietokantoihin suuntautuneiden hakujen lisäksi aineistoon päätyi tutkimusartikkeleita manuaalisen haun kautta lähinnä aineistojen lähteistä löytyneistä artikkeleista. Manuaalisesti löydettyt artikkelit vastasivat kriteereiltään muuta aineistoa esimerkiksi tieteellisen luotettavuuden, julkaisuajankohdan ja -kielen suhteen, joten ne voitiin hyvin ottaa mukaan aineistoon vaarantamatta tutkimuksen luotettavuutta tai laatua. Aineiston valinnassa apuna käytettiin tutkijantaulukkoa (Liite 1), johon on koottuna kaikki lopulliseen analyysiin valikoituneet artikkelit, niiden tekijät, julkaisija, tavoitteet ja päätulokset.

4.4 Kuvailun rakentaminen

Kirjallisuuskatsauksen kuvailussa pyritään vertailemaan aineistoa, analysoimaan aiemman tiedon vahvuuksia ja heikkouksia sekä luomaan päätelmiä. Aineiston sisältöä yhdistetään ja siitä etsitään tutkittavan ilmiön kannalta merkityksellisiä seikkoja ryhmitellen nämä sisällöllisiksi kokonaisuuksiksi. Kuvailun rakentamiseen liittyy aineiston sisällön kriittinen analysoiminen. Alkuperäistä tietoa ei tule muuttaa, mutta aineiston pohjalta voi löytyä uusi tulkinta aiemmasta tiedosta. Kuvailun rakentaminen edellyttää aineiston syvällistä tuntemista. Onnistunut kuvailuva kirjallisuuskatsaus edellyttää aineiston hyvän tuntemisen lisäksi näkökulman painotusvalintaa, jolla herätetään lukijoiden mielenkiinto. (Kangasniemi ym. 2013, 296-297.)

Aineiston analyysi toteutetaan laadullisella sisällönanalyysillä, joka soveltuu käytettäväksi niin haastatteluiden kuin myös kirjoitetun tekstin aineiston analyysiin (Vuori 2021). Laadullinen sisällönanalyysi jaetaan usein induktiiviseen ja deduktiiviseen analyysiin, joista ensin mainittu päättelyn logiikka kulkee yksittäisestä yleiseen ja jälkimmäinen yleisestä yksittäiseen. Esitetty kaksijakoinen malli on kuitenkin jossain määrin ongelmallinen, sillä uuden teorian luominen pelkkien havaintojen perusteella ei katsota olevan mahdollista ja toisaalta deduktiivinen päättely perustaa näkemyksensä totuuden säilymiseen päättelyprosessissa. Edellä mainittujen lisäksi on olemassa vielä kolmas tieteellisen päättelyn logiikka, abduktiivinen päättely. Sen mukaan teorianmuodostus mahdollistuu silloin, kun havaintojen tekemisen taustalla on jo olemassa jokin ajatus tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107.) Tuomi ja Sarajärvi (2018, 108) esittelevät Eskolan (2001; 2007) jaottelun aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriasidonnaiseen analyysiin. Teoriasidonnaisesta analyysistä voidaan käyttää myös nimitystä teoriaohjaava. Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt tulevat aineistosta, eikä ne siten ole ennalta sovittuja tai harkittuja. Aineistolähtöisen analyysin tekemistä pidetään haasteellisena, sillä täysin objektiivisten havaintojen olemassaoloa pidetään mahdottomana. Tutkijan valitsemat käsitteet, menetelmät ja tutkimusasetelmat vaikuttavat aina tuloksiin, jolloin tulee mietintään, voiko tutkija täysin kontrolloida, ettei ennakkoluulot ohjaa analyysia. Ongelmaa voidaan yrittää ratkaista kirjoittamalla auki omat ennakkoluulot ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107-109.)

Tässä opinnäytetyössä käytettiin teoriaohjaavaa analyysiä. Menetelmässä ajattelua ohjaa vuoroin teoria ja vuoroin aineisto. Teoriaohjaava analyysi etenee alussa aineistolähtöisen analyysin tavoin, mutta teoreettiset käsitteet tuodaan valmiina (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133). Teoriaohjaavassa analyysissä analyysi ei suoraan pohjautu teoriaan, mutta teoria toimii apuna analyysissä, jolloin aikaisemman tiedon vaikutus on havaittavissa. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta aikaisemman tiedon ohjaamana. Taustalla olevaa teoriaa ei varsinaisesti testata kuten teorialähtöisessä analyysissä, vaan sen avulla pyritään avaamaan uusia ajatuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107-109.) Tämän opinnäytetyön analyysi eteni alussa aineistolähtöisen analyysin mukaisesti aineiston redusoinnilla ja klusteroinnilla, mutta yläkäsitteet poimittiin teoriasta. Aineiston analysointi aloitettiin määrittelemällä analyysiyksikkö, joka voi olla sana, lause, tai ajatuskokonaisuus. Aineistosta karsittiin kaikki tutkimuksen kannalta epäoleellinen pois, eli aineisto redusoitiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-123.) Opinnäytetyössäni aineistoyksiköksi valittiin lause tai ajatuskokonaisuus. Tutustuin aineistooni perusteellisesti lukien aineistoja useita kertoja läpi, poimien sieltä opinnäytetyöni kannalta oleelliset asiat. Aineisto oli kokonaan englanniksi, jonka vuoksi tarkkuus ja aineiston täysi ymmärtäminen oli oleellista virheiden välttämiseksi. Jos heräsi epäily, etten täysin ymmärrä aineiston sisällön osaa, jätin kyseisen kohdan pois. Alla olevassa taulukossa on esimerkki aineiston redusoinnista.

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistys
Girls with elevated ADHD in the absence of ODD symptoms may tend to be more socially withdrawn, rather than overt in their social behavior	Helposti mukaan vedettäviä
There appears to be no strong or consistent sex differences in ADHD polygenic burden	Geneettinen alttius
Genetic risk for ADHD may simply manifest differently in males and females, with females more likely to present with clinically relevant anxiety and depression rather than ADHD	
We found higher PD prevalences for girls, with ASPD and BPD reaching significant levels	Persoonallisuushäiriöt
All girls with ASPD also matched the diagnostic criteria for ADHD	
Stimulant (mainly amphetamine) dependence was significantly more common in ADHD group compared with non-ADHD group	Päihdehäiriö
Girls with ADHD have higher risk for substance abuse and dependence than girls without ADHD, and also compared to boys with ADHD	

Taulukko 2: Esimerkki aineiston redusoinnista

Aineiston redusoinnin jälkeen syntyneistä pelkistyksistä muodostettiin alaluokkia ja syntyneet alaluokat liitettiin teoriasta tuotuihin yläluokkiin (Liite 3).

4.5 Tuotetun tulosten tarkasteleminen

Tulosten tarkastelu on kirjallisuuskatsauksen päättävä vaihe. Tässä osiossa esitellään tutkimuksen keskeiset tulokset, joita tarkastellaan suhteessa laajempaan kontekstiin. Osuudessa pohditaan myös sisältöä ja menetelmää ja arvioidaan kirjallisuuskatsauksen etiikkaa ja luotettavuutta. Kirjallisuuskatsauksen luotettavuuden kannalta on tärkeää kuvata menetelmä alusta loppuun saakka selkeästi ja läpinäkyvästi. Tutkimuksen luotettavuus kärsii, jos tutkijan tiedostettu tai tiedostamaton aineiston valintaan liittyvä tarkoitushakuisuus ei ole raportoitu. Aineiston valinnan puutteellinen kuvaus tai aineiston liian ohut liittäminen teoreettiseen taustaan voivat heikentää tutkimuksen luotettavuutta. (Kangasniemi ym. 2013, 297-298.)

5 Kirjallisuuskatsauksen tulokset

Tässä kappaleessa esitellään aineiston luokittelun (Liite 3) mukaisesti kirjallisuuskatsauksen tulokset. Yläluokiksi teoriaosuudesta tuotiin ”Yksilötason tekijöiden ja ympäristön vuorovaikutus” ja ”ADHD:n negatiivisten seurausten kumuloituminen”. ADHD:n vaikutusta naisten rikollisen käyttäytymisen taustatekijöihin tarkastellaan asiakokonaisuuksina, jotka monelta osin liittyvät toisiinsa.

5.1 ADHD:n alatyypit ja liitännäissairaudet

ADHD:n esiintyvyyden todettiin olevan huomattavasti suurempi väljemmillä seulontamenetelmillä (Korsgaard, Torgersen, Wentzel-Larsen & Ulberg 2016). Niissä tutkimuksissa, jossa eriteltiin ADHD eri ilmenemismuodot, hyperaktiivis-impulsiivisuus ja yhdistetty muoto vaikuttivat negatiivisimmin tyttöjen ja naisten elämään. Yhdistetty muoto oli yhteydessä useaan persoonallisuushäiriöön (Jakob ym. 2016). Toisessa persoonallisuushäiriöiden ja ADHD:n yhteyttä kartoittaneessa tutkimuksessa hyperaktiivis-impulsiivisuus korreloi persoonallisuushäiriöiden kanssa (Korsgaard, Torgersen, Wentzel-Larsen & Ulberg 2016). Kyseinen tutkimus perustui ei-kliiniseen ADHD:n arviointiin pienellä näytteellä eikä ADHD:n yhdistettyä muotoa tutkittu. Hyperaktiivis-impulsiivisuus oli yhteydessä rikolliseen käyttäytymiseen (Anker, Ginsberg & Heir 2021; Giannotta & Rydell 2015; Babinski & McQuade 2018). Ilmenemismuodon arveltiin olevan negatiivisten seurausten suhteen merkityksellisempi kuin sukupuolen (Norén Selinus ym. 2016; Jakob ym. 2016). Oireiden voimakkuudella oli niin ikään merkitystä negatiivisiin seurauksiin kuin myös tyttöjen ja naisten diagnosointiin (Solberg ym. 2018). Tarkkaamatonta alatyyppejä aineistossa käsiteltiin vain vähän. Giannotta & Rydell (2015) toivat tutkimuksessaan esiin yleisen tarpeen tarkastella ADHD:n yhteyttä rikolliseen käyttäytymiseen alatyypit erotellen. Aikaisempiin tutkimuksiin viitaten, hyperaktiivis-impulsiivisuuden arveltiin olevan yhteydessä antisosiaalisen

käyttäytymisen kehittymisessä ja tarkkaamattoman alatyypin olevan yhteydessä akateemiseen epäonnistumiseen ja koulupudokkuuteen (Giannotta & Rydell 2015). Tarkkaamattomuuden arvellaan olevan pysyvämpää kuin hyperaktiivis-impulsiivisuuden molemmilla sukupuolilla (Giannotta & Rydell 2015; Young ym. 2020) ja naisilla miehiä yleisempi alatyypin erityisesti väestönäytteissä (Young 2020). Tarkkaamattomilla naisilla ADHD:n seuraukset saattavat näkyä siksi miehiä myöhemmin. Tarkkaamattomilla ilmenee vaikeuksia motivoitumisessa, he ovat häiriöherkkiä, epäjärjestelmällisiä ja ylikuormittuneita kohdatessaan yhteiskunnan lisääntyneitä odotuksista. ADHD:n tarkkaamattomalla alatyypillä havaittiin olevan myös itsenäinen rooli antisosiaalisen käyttäytymisen kehittymisessä (Giannotta & Rydell 2015).

ADHD:n esiintyvyydestä vankipopulaatiossa aineistoissa viitattiin aiempien tutkimustulosten valossa olevan yhtenäisempi arvio sukupuolilla. Aineiston tutkimuksissa ADHD:n esiintyvyys naisvangeilla oli 28 % - 29 % (Hollingdale, Woodhouse, Asherson, Gudjonsson & Young 2014; Konstenius ym. 2015). Alatyypin esiintyvyyden osalta vankitutkimukset poikkesivat toisistaan, mutta eri kartoitusmenetelmien käyttö saattaa osin selittää eron. Yhdistetty alatyypin ja hyperaktiivis-impulsiivinen alatyypin olivat yleisempiä. Young ym. (2020) totesivat konsensuslausumassaan rikosseuraamusten piirissä olevilla ADHD-naisilla olevan todennäköisemmin ensisijaisena diagnoosina jokin muu kuin ADHD.

Samanaikaissairastavuudessa huomioon otettavia muita sairauksia tai häiriöitä ovat ne, joita aineistossa tutkittiin. Tutkimuksissa pääpaino oli erilaisilla persoonallisuus- ja käytöshäiriöillä johtuen pitkälti opinnäytetyön kysymyksenasettelun vuoksi valikoituneista aineistoista. Martin ym. (2018) viittasivat tutkimusartikkelissaan aiempiin molekyyli- ja kaksostutkimuksiin, joissa todettiin ADHD:llä olevan jaettu geneettinen alttius masennuksen, tunnehäiriön ja ahdistuneisuuden kanssa.

Tytöillä ja naisilla ADHD:n kanssa samaan aikaan esiintyi lapsuudessa ja nuoruudessa käytöshäiriöitä (Babinski & McQuade 2018; Giannotta & Rydell 2016; Deane & Young 2014; Owens & Hinshaw 2016). Aikaisin ilmaantuva käytöshäiriö myötävaikuttaa sisäänpäin kääntyvän oireilun kehittymistä (Owens & Hinshaw 2016) ja on yhteydessä antisosiaalisen käyttäytymisen muodostumiseen nuoruusiällä (Giannotta & Rydell 2016; Deane & Young). Eriyinen painoarvo on nuorten tyttöjen varhaisella käytöshäiriöllä, joka on merkityksellistä mitä nuorempana ja voimakkaampana se lapsuudessa esiintyi (Giannotta & Rydell 2016; Owens & Hinshaw 2016). Naisilla sisäänpäin kääntyvä oireilu, kuten masennus ja ahdistuneisuus, on yleistä (Babinski ym. 2011b) ja yleisempää kuin miehillä (Young ym. 2020; Norén Selinus ym. 2016). Toisaalta naiset saattavat ennemmin saada masennus- tai ahdistuneisuusdiagnoosin ADHD-diagnoosin sijaan (Martin ym. 2018; Solberg ym. 2018;). Käytöshäiriö on myös yhteydessä ADHD-naisilla yleisen epävakaan persoonallisuushäiriön kehittymisessä (Babinski & McQuade 2018). Epävakaan persoonallisuuden kehittymisen ADHD-naisilla on arveltu voivan johtua myös aikaisen haavoittuvuuden, kuten impulsiivisuuden ja emotionaalisen herkkyyden vuorovaikutuksesta ympäristön

kanssa (Young ym. 2020). Tunne-elämän häiriöt ovat keskeisiä tekijöitä sekä ADHD:ssä että epävakaassa persoonallisuudessa (Jakob ym. 2014). Avohoidossa olevilla nuorilla tytöillä havaittiin merkittävästi enemmän persoonallisuushäiriöitä kuin pojilla. Tytöillä ADHD yhdistyi masennukseen, epävakaaseen persoonallisuuteen ja antisosiaaliseen persoonallisuuteen. (Korsgaard, Torgensen, Wentzel-Larsen & Ulberg 2016.) Aikuisia tutkineessa tutkimuksessa määrällisiä sukupuolieroja persoonallisuushäiriöiden esiintyvyydestä ADHD-aikuisilla ei havaittu, mutta eroja oli eri persoonallisuushäiriöiden välillä. Naisilla yleisimmät olivat huomiohakuinen, epävaka ja estynyt persoonallisuus, miehillä narsistinen, pakko-oireinen ja epäluuloinen persoonallisuus. ADHD-aikuisten persoonallisuuspiirteissä havaittiin naisilla miehiä enemmän avoimuutta uusille kokemuksille, ahdistuneisuuteen ja masennukseen liittyvää neuroottisuutta, vaikeuksien välttämistä, sovinnollisuutta ja hyväksynnän hakemisesta. Näistä neuroottisuutta esiintyi eniten ADHD:n yhdistetyssä alatyypissä. (Jakob ym. 2016.) (Jakob ym. 2016). ADHD:n yhteys antisosiaaliseen persoonallisuuteen on todettu myös naisvankien joukossa (Konstenius ym. 2015).

Tytöillä ja naisilla ADHD lisää riskiä samanaikaiseen päihdehäiriöön (Young ym. 2020; Norén Selinus ym. 2016; Giannotta & Rydell 2015), vaikka joissain tutkimuksissa päihdehäiriön on katsottu olevan yleisempi ADHD-miehillä (Solberg ym. 2018; Babinski ym. 2011b). Nuorilla tytöillä ADHD:n yhteys huumeriippuvuuteen voi olla suurempi kuin pojilla (Norén Selinus ym. 2016). Nuoruusiän päihteiden käytöllä saatetaan lievittää jännitystä ja ahdistuneisuutta. Päihteiden käyttö voi viestittää myös itselääkitsemisestä nuorilla, joilla ei ole ADHD-lääkitystä. (Deane & Young 2012.) Toisaalta eroa nuoruuden päihteiden käytössä ei välttämättä ole sukupuoleen ja ikätovereihin verrattuna, mikä saattaa johtua siitä, että päihteiden käyttö on yleistä nuoruudessa ADHD:stä riippumatta (Babinski ym. 2011a & Babinski ym. 2011b). Ruotsalaisilla naisvankeilla ADHD yhdistyi vahvasti päihderiippuvuuteen ja erityisesti stimulanttiriippuvuuteen (amfetamiini), jonka arveltiin kertovan itselääkitsemisestä (Konstenius ym. 2015). Päihteiden käyttö ADHD-tytöillä ja -naisilla saattaa liittyä yritykseen selvittää ikävistä tunteista tai sosiaalisesti torjutuksi tulemisesta (Young ym. 2020).

ADHD:hen liittyvät tunne-elämän epävakaas ja ailahtelevuus saatetaan tulkita virheellisesti masennukseen kuuluvaksi (Young ym. 2020), vaikka se toisaalta voidaan tulkita kuuluvaksi ADHD:n ydinoireisiin sen liittymisen ADHD:n komorbiditeetteihin mielialahäiriöihin vuoksi (Jakob ym. 2016). Tunteiden epävakaas yhdistetään yleisesti ADHD:n hyperaktiivis-/impulsiivisuuspiirteisiin. Tunnesäätelyvaikeudet yhdistyvät aikuisuudessa kouluttautumiseen, työelämään, sosiaalisiin suhteisiin, rikollisuuteen, autoilu- ja rahaongelmiin (Young 2020). Aineiston tutkimuksessa tunteiden epävakauden arveltiin toimivan välittäjänä ADHD:n ja itseään vahingoittavaan käyttäytymiseen välillä naisilla (Hollingdale, Woodhouse, Asherson, Gudjonsson & Young 2014) sekä itsenäisenä vaikuttimena ADHD:n ja rikollisuuden välillä molemmilla sukupuolilla (Anker, Ginsberg & Heir 2021).

5.2 Sosiaalisten suhteiden vaikeudet

Naisilla hyperaktiivisuus ja impulsiivisuus saattavat olla vähemmän näkyvää kuin miehillä, mutta ne näyttävät liittyvän seksuaalisuuteen ja sosiaalisten suhteiden ongelmiin jopa enemmän kuin miehillä. ADHD-tytöt ovat alttiita niin fyysiselle, sosiaaliselle kuin myös kyberkiusaamiselle, kun taas pojilla yleisempää on fyysisen kiusaamisen kohteeksi joutuminen. (Young ym. 2020.)

Nuoruudessa tytöt joutuvat helposti konflikteihin, joissa he provosoituvat, oikeuttavat omaa toimintaansa ja tekevät huonoja ratkaisuja konfliktien selvittämiseksi. Selvittämättömät konfliktit puolestaan saavat kyseenalaistamaan omaa sosiaalista kyvykkyyttä ja voi johtaa haitallisten selviytymiskeinojen käyttöön. (Deane & Young 2014.) Joidenkin tyttöjen kohdalla sosiaalinen tuki rakentuu riskikäyttäytymisen, kuten rikollispiireihin liittymisen kautta, jolla pyritään saavuttamaan yhteenkuuluvuuden ja hyväksynnän tunnetta (Young ym. 2020) sekä lievittämään yksinäisyyttä tai arvottomuuden tunnetta. (Babinski & McQuade 2018.) Tyttöjen epävarmuus omasta itsestään ystävyyssuhteita luodessa saattaa naamioitua käyttäytymisen uhmakkuuteen tai näyttäytyä ylenpalttisenä rohkeutena ja liioiteltuna itseluottamuksena. Ikätovereiden kanssa esiintyvät konfliktit saatetaan ratkaista aggressiivisella käyttäytymisellä ja tytöt saattavat tulla suljetuksi ikätovereiden sosiaalisista piireistä. Ikätoverit mahdollisesti reagoivat negatiivisesti tyttöjen aggressioon, koska sitä pidetään sukupuolelle epätyypillisenä käyttäytymisenä (Babinski & McQuade 2018). Käytöshäiriöiset ADHD-tytöt saattavat kärsiä epävakaista ja epäjohdonmukaisista aikuissuhteista ja kokevat tulevansa myös torjutuiksi. Hankalat perhesuhteen voivat johtaa sijoitukseen kodin ulkopuolelle, mikä ei välttämättä paranna tilannetta. (Deane & Young 2012.) Vanhempi-lapsi suhteen laadulla voi olla merkitystä ADHD-tyttöjen antisosiaalisuuden kehittämisessä (Giannotta & Rydell 2016). Nuorten ADHD-naisten suhteet sisarusiin ja vanhempiin, erityisesti äitiin, olivat konfliktien sävyttämiä myös yhdessä seuranta-tutkimuksessa.

Lapsuuden ADHD lisää 9 kertaisesti riskiä tulla lähisuhdeväkivallan uhriksi riippumatta käytöshäiriöistä, kognitiivisista- tai psykiatrisista tekijöistä (Guendelman, Ahmad, Meza, Owens & Hinshaw 2017.) ADHD-tytöt syllistyvät myös itse lähisuhdeväkivaltaan verrokkejaan enemmän. ADHD-tytöt ilman käytöshäiriöoireita saattavat vuorostaan sosiaalisissa suhteissa olla helposti mukaan vedettäviä eikä niinkään ulospäin näkyvästi häiriökäyttäytyviä (Babinski & McQuade 2018). Vähemmän ulkoisesti näkyvän häiriökäyttäytymisen tai riehakkuuden sijaan tytöt saattavat poikia helpommin impulsiivisuudessaan päästellä suustaan ikätovereille ja myös perheenjäsenilleen ikäviä ja satuttavia asioita (Young ym. 2020). Käytöshäiriö puolestaan voi itsessään rajoittaa sosiaalista yhteenkuuluvuuden tunnetta, jolloin tyttö saattaa käyttäytyä manipuloivasti ihmissuhteissaan (Babinski & McQuade 2018; Young ym. 2020). Nuoruuden konfliktien perheenjäsenten kanssa raportoitiin jatkuvan aikuisuudessa, erityisesti vanhempien

näkökulmasta (Babinski ym. 2011b). ADHD-naisten on todettu olevan vähemmän tyytyväisiä seurustelusuhteisiinsa (Young 2020), tosin aina eroa sukupuolten välillä ei todettu (Babinski ym. 2011b).

ADHD-tytöillä seksuaalinen aktiivisuus ilmaantuu usein aikaisemmin kuin muilla tytöillä. ADHD-naisilla on usein monia seksipartnereita ja lisääntynyt riski seksin kautta välittyville taudeille sekä suunnittelemattomille raskauksille. Seksuaalinen riskikäyttäytyminen aiheuttaa ADHD-naisilla leimaantumista, lisää sosiaalisia ongelmia ja altistaa seksuaaliselle hyväksikäytölle ja risikuhteisiin kiinnittymiseen. Vastaavasti pojille siveettömyys ei välttämättä aiheuta leimaantumista. Irto-suhteet ja seksuaalinen riskikäyttäytyminen voivat olla ADHD-naiselle myös keino yrittää saavuttaa sosiaalista verkostoa. (Young ym. 2020.) Aineistossa ei valitettavasti ollut yhtään erityisesti äitiyttä käsittelevää tutkimusta, mutta Young ym. (2020) esittivät konsensuslausumassaan, että ADHD-naiset saattavat kokea oireidensa pahentuvan tai vaikeaksi hallita vauvan kanssa, erityisesti, jos lääkkeiden käyttö ei ole imettämisen vuoksi mahdollista. Vauvan tulo elämään lisää perhe-elämään kohdistuvia vaatimuksia ja lapsen kasvaessa mahdollinen lapsen ADHD lisää vaikeuksien kokemista. ADHD-äidit voivat kokea huonoa omaatuntoa riittämättömydestään vanhempana. (Young ym. 2020.)

5.3 Kouluun liittyvät tekijät

Käytöshäiriöisten ADHD-tyttöjen epäonnistumiset ja kurinpito-ongelmat koulussa sekä koulupuudokkuus ovat merkittävässä roolissa aikuisuuden ongelmien kehittymisessä. Onnistunut koulukäynti mahdollistaa jatko-opinnot ja sitä kautta työllistymisen, joka taas edesauttaa aikuisuudessa hyvien sosiaalisten suhteiden luomisen. Koulussa pärjäämisen tukeminen ja koulun loppuun saattaminen voi edesauttaa jopa enemmän kuin varsinaisten ongelmien (ADHD, liitännäissairaudet) hoitaminen. (Owens & Hinshaw 2016). Koulumenestys toimi välittäjänä lapsuuden ADHD:n ja varhaisaikuisuudessa koetun lähisuhdeväkivallan välillä. Koulumenetyksen vaikutus on merkityksellisempää nuoruuden aikana kuin lapsuudessa. (Guendelman, Ahmad, Meza, Owens & Hinshaw 2017.) Pienellä näytteellä toteutetussa tutkimuksessa kaikilla käytöshäiriöisillä ADHD-tytöillä esiintyi koulusta luvatta poissaoloa. Lintsaamisella he pyrkivät välttämään kohtaamista koulusta aiheutuvaa stressiä. (Deane & Young 2014.)

Koulutustasolla ei välttämättä ole merkittäviä eroja ADHD-naisten ja -miesten välillä, mutta ADHD-naiset olivat alemmin kouluttautuneita kuin naiset ilman ADHD:tä (Babinski ym. 2011b). Koulun roolia välittäjänä ADHD:n ja rikollisuuden välillä selvittäneessä tutkimuksessa kouluun liittyvillä tekijöillä sen sijaan oli tytöille suurempi merkitys kuin pojille. Lapsuudessa ja nuoruudessa ADHD-oireet sävyttävät negatiivisesti koulukokemuksia ja ovat liitoksissa kouluun kiinnittymiseen, arvosanoihin ja kurinpito-ongelmiin. Vaikka nämä tekijät vaikuttavat molemmilla sukupuolilla, saattaa niillä olla suurempi merkitys tytöillä. ADHD-oireet olivat amerikkalaistutkimuksessa liitoksissa rikollisuuteen epäsuorasti kouluun liittyvien tekijöiden välittämänä.

ADHD heikentää tai pahimmillaan katkaisee sosiaalisia suhteita koulumaailmassa. ADHD:n välillisesti tuottamat huonot kokemukset koulusta edistävät antisosiaalisten suhteiden luomista ja antisosiaalisen käyttäytymisen kehittymistä. Tyttöjen pitäminen kiinnittyneinä ja poissa ongelmista koulussa mahdollistaa koulussa olevien tärkeiden suhteiden jatkuvuuden ja kenties estää tyttöjä kiinnittymästä antisosiaaliseen elämäntapaan. (Watts 2018.) Koulumenestys toimi välittävänä tekijänä myös lapsuuden ADHD:n ja varhaisaikuisuuden lähisuhdeväkivallan uhriksi joutumisen välillä. (Guendelman, Ahmad, Meza, Owens & Hinshaw 2017.)

5.4 Antisosiaalisen käyttäytymisen kehittyminen ja rikollisuus

Hyperaktiivis-impulsiivisuudella, tarkkaamattomuudella ja uhmakkaalla käyttäytymisellä on kaikilla itsenäinen rooli antisosiaalisen käyttäytymisen kehittymisessä, mutta uhmakkaalla käyttäytymisellä näyttää olevan enemmän vaikutusta tytöillä (Giannotta ja Rydell 2016), vaikkakin hyperaktiivis-impulsiivisuus korreloi nimenomaan käytöshäiriön kanssa (Hollingdale, Woodhouse, Asherson, Gudjonsson & Young 2014). Lapsuuden hyperaktiivis-impulsiivisuus ennustaa antisosiaalista käyttäytymistä etenkin silloin, kun vanhempien ja lasten välinen suhde heikkenee nuoruuteen tultaessa. Tytöillä saattaa kaikkiaan esiintyä vähemmän ADHD:n ydinoireita, mutta toisaalta tytöillä on usein enemmän konflikteja vanhempien kanssa (Giannotta & Rydell 2016), mikä saattaa näyttäytyä esimerkiksi kotoa karkailuna (Deane & Young 2014). Vanhempien osallisuudella ja suhteen laadulla saattaa siten olla suojaava merkitys oireiden vaikuttavuudesta antisosiaaliseen käyttäytymiseen. Merkitys on vahvempi hyperaktiivis-impulsiivisessa alatyypissä kuin tarkkaamattomuuden alatyypissä. Tämä saattaa johtua siitä, että tarkkaamattomuus on enemmän liitoksissa kognitiiviseen kyvykkyyteen ja siten enemmän alttiina ympäristön muille vaikutuksille. (Giannotta & Rydell 2016.) Hyperaktiivisuus-impulsiivisuus on yhdessä ja erikseen uhmakkaan käyttäytymisen kanssa liitoksissa epävakaa persoonallisuuden kehittymiseen, joka vuorostaan korreloi sekä suoran että epäsuoran aggression kanssa (Babinski & McQuande 2018). ADHD-tytöt ilman käytöshäiriötä saattavat vuorostaan olla helposti mukaan vedettäviä (Babinski & McQuande 2018).

ADHD-aikuisilla itseilmoitettu rikollisuuden määrä elämän aikana oli suuri molemmilla sukupuolilla. ADHD-naisista rikoksia ja niistä tuomioita saaneita oli norjalaistutkimuksen mukaan n.12 %. Vastaava luku miehillä oli n. 25 %. Yleisimmät rikokset olivat huumausaineiden myynti/hallussapito, väkivalta, liikenne rikokset ja varkaudet. Eroa rikoksen laadussa sukupuolten välillä ei ollut. Hyperaktiivisuus-impulsiivisuuden vakavuus ja tunnesäätelyn ongelmat olivat liitoksissa rikollisuuteen. Viitaten myös aiempiin tutkimuksiin, mahdollisia syitä rikollisuuteen arveltiin olevan levottomuuden ja impulsiivisuuden johtaminen ajattelemattomiin tekoihin, jotka saattavat olla lainvastaisia. Vaihtoehtoisesti hyperaktiivis-impulsiivisten ihmisten katsottiin olevan seikkailun- ja jännityksenhakuisia, eikä heillä välttämättä ole kykyä ennalta suunnitella toimintaansa ja toimia proaktiivisesti. ADHD:n aikainen tunnistaminen on avainasemassa. Interventiot tulisi kohdistaa ennalta ehkäiseviin toimiin, kuten korkeampaan koulutukseen, jotta

vältyttäisiin pähteiden käytöltä, antisosiaaliselta käyttäytymiseltä ja rikollisuudelta. (Anker, Ginsberg & Heir 2021.)

Naisrikoksentekeijöillä ADHD:n esiintyvyys oli tutkimuksissa yhtenäinen riippumatta erilaisista mittausten menetelmistä. Lähes kolmannes naisista täytti ADHD:n kriteerit (Konstenius ym. 2015; Hollingdale, Woodhouse, Asherson, Gudjonsson & Young 2014). Aikaisemmissa tutkimuksissa ADHD:n esiintyvyydessä naisvankipopulaatioissa on ollut suuriakin eroja riippuen siitä, millaista arviointimenetelmiä on käytetty. Maiden rikosoikeusjärjestelmissä on myös eroja, mikä saattaa vaikuttaa siihen, keitä vankilaan päätyy. (Konstenius ym. 2015). Hyperaktiivis-impulsiivisuus (Hollingdale, Woodhouse, Asherson, Gudjonsson & Young 2014) ja yhdistetty ADHD:n alatyypit (Konstenius ym. 2015) ovat naisrikollisten joukossa yleisiä esiintymismuotoja. ADHD korreloi aggressiivisen käyttäytymisen kanssa (Konstenius ym. 2015; Hollingdale, Woodhouse, Asherson, Gudjonsson & Young 2014) ja erityisesti hyperaktiivisuus-impulsiivisuus itseään vahingoittavan käyttäytymisen kanssa, mikä ei ole aikaisempaan tutkimustulokseen viitaten yleistä miesvangeilla (Hollingdale, Woodhouse, Asherson, Gudjonsson & Young 2014). Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet ADHD-naisvangeilla esiintyvän muita naisvankeja enemmän samanaikaisia mieliala- ja ahdistuneisuushäiriöitä, epävakaata persoonallisuutta ja kohonnutta itsemurhariskiä. Ruotsalaistutkimuksessa eroa ryhmien välillä ei havaittu, mutta sen arveltiin johtuvan pienestä otoksesta. ADHD-naisvangeilla havaittiin kuitenkin vahva yhteys ADHD:n ja antisosiaalisen persoonallisuushäiriön välillä. ADHD:n arvioitiin etenkin hoitamattomana vaikuttavan negatiivisesti osallistumiseen vankilassa järjestettävään kuntoutukseen. (Konstenius ym. 2015.)

6 Johtopäätökset

Tässä luvussa esitetään kirjallisuuskatsauksen tuloksien pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä peilaen niitä yhteiskunnallisiin lähtökohtiin ja opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen. Kappaleessa vastataan tutkimuskysymyksiin, joita olivat: 1) millaisia erityispiirteitä tyttöjen ja naisten ADHD:ssä voidaan tunnistaa ja 2) minkä mekanismien kautta ADHD yhdistyy rikolliseen käyttäytymiseen naisilla. Tuloksissa korostui ADHD:n alatyypin merkitys negatiivisiin seurauksiin, monihäiriöisyys, ADHD:n ja käytöshäiriön kombinaatio, riskialtis käyttäytyminen ja negatiivisten seurausten kumuloituminen. Myös tunnesäätelyn vaikeudet esiintyivät eri yhteyksissä, vaikka ne eivät kuulu ADHD:n viralliseen diagnostiikkakriteeristöön. Viimeisessä alaluvussa paneudutaan rikollisuutta välittävien mekanismien tarkasteluun vastaten näin opinnäytetyön toiseen tutkimuskysymykseen.

6.1 Alatyypin merkitys

Tutkimusten menetelmien vaihtelevuudesta ja tarkoituksien monipuolisuudesta johtuen ADHD:n ja sen alatyypien kartoitusmenetelmät poikkesivat aineistossa toisistaan paljon.

Ensinnäkin lapsia, nuoria ja aikuisia arvioidaan eri menetelmillä. Toiseksi eroa aineistossa tuli siitä, että osalla aineiston tutkittavista oli lapsuusajan kliininen diagnoosi, osalla ei. Pääpaino aineiston tutkimuksissa oli lapsuudessa diagnoosin saaneissa aikuisissa. Muutamissa tutkimuksista kiinnitettiin huomiota ADHD:n alamuotoihin, osassa ei.

Teoriaosuuden mukaan ADHD näyttäytyy pohjimmiltaan samankaltaisena tytöillä ja pojilla, vaikkakin liitännäishäiriöissä voi olla eroa. Tytöille tyypillisemmäksi nähtiin oireiden painottuminen tarkkaavuuteen ja ulospäin suuntautuvan häiriökäyttäytymisen olevan usein vähäisempää poikiin verrattuna. Biologisessa taustassa erot olivat pieniä. (Koponen ja Jehkonen 2019; Dupuy, Clarke, Barry, McCarthy & Selikowitz 2013; Young ym. 2018.) Aineistossa ADHD:n alatyypit sen sijaan olivat hyvinkin yhtenäisiä painottuen hyperaktiivis-impulsiiviseen ja yhdistettyyn alatyyppiin eikä sukupuolten välistä eroa myöskään geneettisen riskin suhteen havaittu. ADHD:n alatyypillä ja oireiden voimakkuudella oli sukupuolta suurempi merkitys negatiivisten seurausten suhteen ja niiden katsottiin vaikuttavan myös tyttöjen ja naisten diagnosoinnin haasteisiin (Norén Selinus ym. 2016; Jakob ym. 2016; Solberg ym. 2018; Martin 2018.)

Näyttää siltä, että ADHD hyperaktiivis-impulsiivisuus ja yhdistetty alatyypit tuottavat naisille yhtä lailla ongelmia kuin miehillekin. Haasteita sen sijaan saattaa tulla erityisesti silloin, kun naisella esiintyy pelkästään tarkkaamattomuuden alatyypit tai jos oireet ovat ulospäin lieviä tai oireet tulkitaan virheellisesti kuuluvaksi esimerkiksi masennukseen tai ahdistuneisuuteen. Tarkkaamaton alatyypit saattaa siksi jäädä huomaamatta läpi elämän (Young ym. 2020). Vaikka oireet eivät tällöin välttämättä ole kovinkaan ulospäin näkyviä, voi henkilöllä ilmetä ongelmia tarkkaavuuden suuntaamisessa, ylläpitämisessä ja siirtämisessä (Virta & Salakari 2018). Näiden ja elämän historian kautta esiin tulevien kasaantuneiden ongelmien ja haasteiden, kuten häiriöherkkyyden ja epäjärjestelmällisyyden pohjalta tulisi huomioida myös kyseisen ADHD:n alatyypin mahdollisuus. Tarkkaamaton alatyypit saattaa kerätä paljon kuormaa vuosien varrella ja olla yhteydessä esimerkiksi akateemiseen epäonnistumiseen. Ongelmat kasaantuvat ja kupla lopulta puhkeaa. Ei siis tule sivuuttaa sitä seikkaa, että myös pelkällä tarkkaamattomalla alatyypillä on osansa antisosiaalisen käyttäytymisen kehittämisessä (Giannotta & Rydell 2015), vaikkakin polku rikollisuuteen saattaa olla pidempi ja jonkin verran erilainen verrattuna muihin ADHD:n alatyyppeihin.

6.2 Monihäiriöisyys

Opinnäytetyön teoriaosassa tuotiin esille ADHD:n yhtäaikainen esiintyminen yleisellä tasolla erilaisten mieliala- ja persoonallisuushäiriöiden kanssa, nuorten tyttöjen masennus- ja ahdistuneisuushäiriöt ja naisvankipopulaatiossa voimakkaasti esiintyvät mielenterveyshäiriöt. Naisvankeilla epävakaa persoonallisuus on miesvankeja yleisempi. Antisosiaalisuudessa ei ole merkittäviä eroja sen esiintyvyyden ollessa suuri molemmilla sukupuolilla. (Marttunen & Haravuori 2015; Puustjärvi 2019; Tammi-Moilanen 2020; Joukamaa ym. 2010; Young ym. 2018.) Sama ilmiö

toistui kirjallisuuskatsauksen aineistossa, jossa ADHD-naisilla havaittiin runsaasti erityyppisiä liitännäishäiriöitä. Naisilla korostuivat masennus- ja ahdistuneisuushäiriöt, tunteidensäätelyhäiriöt sekä epävakaata ja antisosiaalinen persoonallisuus (Korsgaard, Torgensen, Wentzel-Larsen & Ulberg 2016; Jakob ym. 2016; Babinski ym. 2011). ADHD:n oirekuva saattaa näyttäytyä naisilla kliinisesti merkittävänä ahdistuneisuuden ja masennuksen osalta, mikä voi vaikuttaa siihen, että naisille asetetaan ahdistuneisuus- tai masennusdiagnosi ADHD-diagnoosin sijasta (Martin ym. 2018). Monihäiriöisyys ja toisaalta mahdollisen ADHD-diagnoosin puuttuminen muodostaa hankalasti selvitettävän kompleksisen vyyhdin, jonka käsittelemiseen tarvitaan monialaista ymmärrystä. ADHD antaa pohjan monen muun häiriön kehittymiselle eikä pelkkien seurausten tai yksittäisten häiriöiden käsitteleminen välttämättä tuota toivottua tulosta, jos elämäntilanteen selvittäminen perustuu kapea-alaiseen työskentelyyn tai ADHD:n olemassaolosta ei ole tietoa.

Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on kehittää ja toteuttaa rikosseuraamusasiakkaiden tarpeita vastaavia palveluita, mikä edellyttää tarpeiden tunnistamista ja tuntemista. Neurokirjon henkilöt eivät saa tarvitsemaansa tukea vankeusaikana ja he ovat usein jääneet ilman tukea jo ennen vankilaan joutumista. Naisvankityöskentelyn tavoitteena on kiinnittää huomiota sukupuolispesifeihin seikkoihin, kuten mielenterveyteen. (STT 2020; Kara, Mikkola & Tuusa 2020; Tammi-Moilanen 2020.) Kriminologian kannalta kyseeseen voi tulla sukupuolineutraalien teorioiden käyttöä sukupuolispesifillä mielenterveystekijöillä höystettynä (Jones, Brown, Wanamaker ja Greiner 2014). Näihin pohjautuen on tärkeää ymmärtää naisvangeilla yleisten mielenterveyshäiriöiden mahdollista ADHD:n taustavaikutusta ja komorbiditteettia, vaikkakin väestötasolla naisilla esiintyy osittain samankaltaisesti painottuvia mielenterveyshäiriötä kuin ADHD-naisvangeillakin (Suvijärvi 2013). Huomionarvoista on ADHD:n jaettu geneettinen alttius masennuksen, tunnehäiriön ja ahdistuneisuuden kanssa (Martin ym. 2018). Tärkeää on huomioida myös se toiseikka, että ADHD-naisilla saattaa olla taustallaan jo varhain ilmaantunut käytöshäiriö, joka on lapsuudesta ja nuoruudesta alkaen vaikuttanut negatiivisesti elämänpolun muodostumiseen.

6.3 Kumuloituvat seuraukset

ADHD on merkittävä tekijä lapsuuden käytöshäiriön kehittymisessä. Aineistossa lapsuuden uhmakkuus- ja käytöshäiriöillä vaikutti olevan suuri merkitys aikuisuuden haitallisten seurausten kehittymiselle ADHD-naisilla (Giannotta & Rydell 2016; Owens & Hinshaw 2016). Käytöshäiriöt aiheuttivat haittaa monella eri elämän osa-alueella lapsuudesta alkaen. Nuoruudessa tunnesäätelyn haasteet vaikeuttavat ADHD-tyttöjen elämää monella saralla. Ystävyyssuhteiden luominen on vaikeaa. He ymmärtävät usein väärin ikätovereidensa toimintaa ja toisaalta kokevat itse tulevansa väärinymmärretyiksi. Yhteiskunnan rooliodotukset saattavat vaikuttaa häiriökäyttäytymään tyttöön suhtautumiseen enemmän poissulkevasti perheessä, kaverisuhteissa ja koulussa, jolloin tytöt kehittävät haitallisia selviytymiskeinoja vaikeuksista selvitäkseen. Näitä selviytymiskeinoja otetaan käyttöön jo nuorena, jolloin kuvaan voi astua myös päihteet ja polku

antisosiaaliseen elämäntapaan kiihtyy. ADHD-tytöillä on vaikeuksia kotona vanhempien kanssa, mikä ei ole yllätys ottaen huomioon ADHD:n geneettisen alttius ja täten muiden perheenjäsenten mahdollinen ADHD ja siten kasaantuvat vuorovaikutusongelmat perheympäristössä. Aineisto tukee käsitystä geneettisestä alttiuden vaikutuksesta siltäkin osin, että ADHD-henkilöiden vanhemmilla todettiin enemmän mielenterveyshäiriöitä muihin verrattuna (Solberg ym. 2018), ja tiedostaen, että ADHD:n kanssa esiintyy usein muita mielenterveyshäiriöitä.

Kouluun liittyvillä tekijöillä oli aineiston mukaan suuri vaikutus ADHD-tyttöjen negatiivisen elämänpolun rakentumisessa. Tutkimuksissa kouluun liittyvät tekijät esiintyivät koulumenestyksessä, kouluun kiinnittymisessä sekä kouluun liittyvissä ihmissuhteissa. ADHD vaikuttaa koulumenestykseen ilman käytöshäiriötäkin, jolloin koulumenestys kärsii, eikä tyttö avun puuttuessa saa koko kapasiteettiaan käyttöön. Kouluvaikeudet ja pahimmillaan koulupudokkuus vaikeuttavat luonnollisesti myös työelämään kiinnittymistä. Nuoruus on monella tavalla kriittistä aikaa ihmisen elämänpolulla ja erityisesti niillä nuorilla, joilla on kehityksellisiä haasteita ja/tai oppimisvaikeuksia. Hyvät ja tukevat vuorovaikutussuhteet koulussa ovat hyödyllisiä kaikille nuorille ja vastaavasti huono opettaja-oppilas-suhde vaikuttaa kielteisiin tunteisiin oppimisessa (Sainio 2021). Alhainen koulutus ja työttömyys ovat yleisesti tunnistettuja syrjäytymisen riskitekijöitä ja yleisiä myös naisvangeilla (Marttunen & Haravuori 2015; Tammi-Moilanen 2020). Hieman yllättävää oli kuitenkin se, että aineistossa ADHD-tytöillä kouluun liittyvillä tekijöillä oli niinkin suuri merkitys aikuisuuden negatiivisten seurausten kehittämisessä, vaikka teoriaosuudessaakin tytöillä ADHD:n todettiin yhdistyvän psyykkisiin toimintahäiriöihin ja ongelmiin koulupolulla (Monuteaux, Faraone, Gross & Biederman 2007). Toki tämä on ymmärrettävissä ADHD:n laaja-alaisesta vaikutuksesta elämän eri osa-alueilla, joka on siten ajateltavissa myös suppeammin koulumaailmassa vaikuttaen siellä niin koulumenestykseen kuin ihmissuhteisiin ja kouluun kiinnittymiseen.

Teoriapohjassa on nais erityisessä työskentelyssä mainittu naisvankien traumatausta (Tammi-Moilanen 2020) ja naisia rikoksentehtäjäinä on usein lähestytty uhrinäkökulmasta (Russell 2013; Jones, Brown, Wanamaker ja Greiner 2014). Naisvankityöskentelyssä olisi hyvä kiinnittää huomiota yksilökohtaisiin tekijöihin, jotka ovat alun perin edesauttaneet henkilön ajautumista traumatisoiviin tilanteisiin. ADHD on itsessään riskialtista käyttäytymistä lisäävä ominaisuus, joten pelkkään traumaan keskittymisessä saattaa huomiotta jäädä ADHD:n (alttius) yhteys siihen, että nainen on päätenyt traumatisoivaan tilanteeseen (seuraus). Aineiston tulokset tukivat näkemystä ADHD:n yhteydestä riskialttiiseen käyttäytymiseen (Young 2020; Guendelman, Ahmad, Meza, Owens & Hinshaw 2017). Synnynnäinen neurobiologinen häiriö ADHD on merkittävässä roolissa ihmisen tehdessä valintoja ja hakeutuessaan seuraan ja tilanteisiin, joissa ikävien ja traumatisoivien kokemusten kohtaamisen riski on kohonnut. ADHD:n yhteydestä monenlaisen riskikäyttäytymiseen on siis vahvaa näyttöä ja rikollista käyttäytymistä pohdittaessa on syytä tarkastella myös tätä henkilön yksilötasoista ominaisuutta. (Virta & Salakari 2018; Puustjärvi; Kivivuori 2012; Moffitt 1993; Turanovic, Reisig & Pratt 2015.)

Erityisen vaikeana ADHD-naisten tilanne näyttää silloin, kun diagnoosi on viivästynyt, sitä ei ole tai ADHD on hoitamatta ja vaikeuksia on ehtinyt kasaantua usealla eri elämän osa-alueella. Teoriapohjassa esitelty Moffittin kaksoistaksonomian läpi elämän jatkuvan rikollisuuden kuvaus sopii hyvin kuvaamaan eritoten pahiten oireilevien ADHD-tyttöjen polkua aikuisuuden antisosiaalisuuteen. ADHD:n yhdistyessä käytöshäiriöön ja päihdeongelmaan, lisääntyy riskit entisestään rikolliseen käyttäytymiseen (Dalsgaard, Mortensen, Frybenberg & Thomsen 2013). Teoriaosuuden mukaisesti (Monuteaux, Faraone, Gross & Biederman 2007) tytöille ominaisesti näyttää aineistonkin perusteella yhdessä käytöshäiriön kanssa esiintyvän seksuaalista riskikäyttäytymistä ja samanaikaissairastuvuutta.

Naisvankityötä pohdittaessa pidättäytyminen pelkästään sosiaalisen oppimisen teorioihin pohjautuvassa ajattelussa saattaa jättää huomioimatta staattisten tekijöiden laaja merkitys rikollisen käyttäytymisen taustalla ja naisten elämänpolun rakentumisessa. RNR-periaatteiden rinnalle on noussut muita suuntauksia, jotka ottavat huomioon vangin tarpeita, vahvuuksia, toimijuutta, motivaatiota, ulkoisia tekijöitä ja mielenterveysongelmia. (Tyni 2015). Biologian ja ympäristötekijöiden välisen vuorovaikutuksen ymmärtäminen auttaa laajentamaan näkemystä rikollisen käyttäytymisen moninaisesta rakentumisesta ja siihen vaikuttavista erilaisista tekijöistä. Perimän merkityksen ymmärtäminen ei poista rikoksentekijän vastuuta, mutta se auttaa ammattilaisia suunnittelemaan ja kohdentamaan interventioita järkevämmiin yksilökohtaisiin ominaisuuksiin huomioiden. Ihminen ei ole geeniensä ja ympäristönsä passiivinen tuote, vaan aktiivinen toimija, joka pyrkii hakeutumaan taipumuksiaan vastaavaan ympäristöön (Silventoinen, Latvala & Ylikoski 2014). Ympäristö voi toimia suojaavana tekijänä taipumuksen toteutumattomuuden tai sen ilmenemismuodon suhteen (Silventoinen, Latvala & Ylikoski 2014) ja ammattilainen voi täten yrittää luoda tällaisen ympäristön ja ohjata rikosseuraamusasiakasta itse tunnistamaan sellaiset ympäristöt, joissa yksilön haitallisiin toimiin johtavat ominaisuudet ovat riskissä ”puhjeta kukkaan”.

6.4 Rikollisuutta välittävät tekijät

Lapsuuden häiriökäyttäytymisen myötävaikutus nuoruuden antisosiaaliseen käyttäytymiseen on hyvin samankaltainen tytöillä ja pojilla. ADHD:n ja rikollisuuden välinen suhde oli tutkimustulosten mukaan moniulotteinen. ADHD:n aiheuttamia ja rikollisen käyttäytymiseen tunnetusti vaikuttavia seikkoja tarkastellessa tulee mieleen lukuisia yhdistäviä tekijöitä, kuten riskialtis käyttäytyminen, koulutuksen puute, aggressiivinen käyttäytyminen, päihteet ja mielenterveysongelmat, sosiaaliset suhteet, lapsuuden kasvuolosuhteet, tunnesäätelyn ongelmat ja impulsiivisuus. Tutkimustuloksista piiryy jopa hämmästyttävän samankaltainen kuva kuin mitä osasta naisvangeista. Ennen kaikkea ongelmia on paljon eri elämän osa-alueilla ja väärälle polulle erkaantuminen on alkanut jo varhain.

Teoriaosuudessa esiintynyt riskialttiin käyttäytymisen vaikutus rikolliseen käyttäytymiseen toistui aineiston tutkimuksissa. Riskialtis elämäntyyli ja yksilökohtaiset ominaisuudet mukaan lukien matala itsekontrolli vaikuttavat sekä uhriksi joutumiseen että rikolliseen käyttäytymiseen erilaisista poluista huolimatta ja yksilö kohtaa monitasoista huono-osaisuuden kasaantumista (Turanovic, Reisig ja Pratt 2015; Kivivuori 2012; Viitanen 2013).

ADHD:n ja päihteidenkäytön yhteyden kartoittaminen jäi ennalta odotettua laiheemmaksi. Päihteiden käytön riski on kasvanut ADHD-ihmisillä ja naisvangeilla raskas päihdehäiriö on saattanut alkaa jo varhain (Puustjärvi 2019; Viitanen 2013). Toisaalta päihteiden käyttö on yleistä nuoruudessa ja päihdehäiriö yleinen muillakin vangeilla ADHD:stä riippumatta. Mielenkiintoisena seikkana nousi ruotsalaistutkimuksesta ADHD-naisvankien vahva amfetamiiniriippuvuus (Konsenius ym. 2015). Tämä on helposti ymmärrettävissä siltä kantilta, että ADHD:n lääkehoidossa käytetään yleisesti stimulanttilääkitystä, joka ADHD-ihmisellä vaikuttaa aivojen dopamiinivälittäjäaineen kautta. ADHD-oireiden aiheuttamat epämiellyttävät tuntemukset tai elämässä kohdatut vastoinkäymiset ja niiden aiheuttama paha olo saatetaan yrittää tukahduttaa päihteillä (Deane & Young 2012; Young ym. 2020). Varhain alkanut päihteiden käyttö vuorostaan lisää syrjäytymisen kehitystä. Päihteiden käytön voi katsoa olevan yksi tekijä muiden joukossa ADHD:n ja rikollisuuden välittävissä tekijöissä.

Tunnesäätelyvaikeudet eivät ole kuulu ADHD:n viralliseen kriteeristöön, mutta kuten teoriaosuudessaakin mainittiin (Virta & Salakari 2018), ne liittyvät vahvasti ADHD:n oirekuvaan, aiheuttavat ongelmia monella osa-alueella ja on liitoksissa impulsiivisuuteen ja rikolliseen käyttäytymiseen (Young ym. 2020; Jakob 2014; Martin 2016; Anker, Ginsberg & Heir 2021). ADHD-tytöt saattavat olla sosiaalisissa suhteissa helposti mukaan vedettäviä eikä niinkään ulospäin näkyvästi häiriökäyttäytyviä. Taustalla voi olla myös seikkailun- ja jännityksenhaku, joka yhdistettynä puutteelliseen kykyyn suunnitella toimintaa etukäteen, voi johtaa rikolliseen toimintaan. (Babinski & McQuade 2018; Anker, Ginsberg & Heir 2021.) Jännitystä voidaan hakea myös välillisesti toisten ihmisten kautta, jolloin ADHD epäsuorasti yhdistyy rikolliseen käyttäytymiseen. Teoriapohjassa esitellyn Moffittin teorian mukaan yksilötason tekijät vaikuttavat aikuisena kumppanin valintaan ja antisosiaalisten puolisojen rikosten on myös havaittu korreloivan keskenään. On luonnollista, että ihmiset hakeutuvat itseään muistuttavaan seuraan, jolloin kuvattun kaltainen kumppanin valikoiminen on ymmärrettävää.

Erityisesti selitettäessä läpi elämän jatkuvaa rikollista käyttäytymistä huomio tulee kiinnittää pysyviin yksilökohtaisiin tekijöihin ja näiden vuorovaikutuksessa ympäristötekijöiden kanssa kasaantuvaan huono-osaisuuteen. Useat rikollista käyttäytymistä selittävät tekijät, kuten heikko itsekontrolli, addiktioherkkyys ja heikot kognitiiviset kyvyt, ovat geneettisiä, eikä siten ole poistettavissa. (Aaltonen & Kivivuori 2009; Kivivuori ym. 2018.) Suunniteltaessa palveluita aikuisille naisille, joilla esiintyy edellä mainittuja synnynnäisiä ominaisuuksia, tulee pohtia huolellisesti, että hyvää tarkoittavat interventiot ja tarjotut mahdollisuudet eivät tosiasia-

käänny tilaisuuksiksi jatkaa rikollista käyttäytymistä (Moffitt 1993). Naisvankityöskentelyn kannalta tulee ammattilaisten pitää mielessä, että he katsovat rikosseuraamusasiakkaan kanssa samaa maailmaa erilaisten linssien läpi. Puhe samoilla sanoilla voi merkitä eri asioita rikosseuraamusasiakkaalle ja ammattilaiselle. Ammattitaitoon kuuluu tunnistaa eri lähtökohtien merkitys ja tarjolla olevia tilaisuuksia muuttaa elämän suuntaa pitäisi pystyä tarkastelemaan ADHD-rikoksentehtäjän näkökulmasta ymmärtäen yksilökohtaisten ominaisuuksien vaikutus elämäntiloihin ja käyttäytymiseen. RNR-periaatteiden mukaisesti yksilökohtaisten ominaisuuksien huomioiminen ja niihin sopivien toimintojen sovittaminen palveluita suunniteltaessa on ensiarvoisen tärkeää niiden naisten kohdalla, joilla ADHD vaikuttaa elämään ja näin myös rikolliseen käyttäytymiseen.

7 Pohdinta

Tässä kappaleessa käsitellään opinnäytetyön prosessia ja sen aikana tapahtunutta omaa ammatillista kehittymistä. Opinnäytetyön tekeminen yksin täysipäiväisenä työntekijänä ei ollut helppoa. Työn eettisyyttä ja luotettavuutta käsitellään omassa alaluvussa. Viimeisessä alaluvussa arvioin opinnäytetyön hyödyllisyyttä ja esitän sen tiimoilta kehittämisehdotuksia.

7.1 Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisen kehittymisen reflektointi

Opinnäytetyön tekeminen yksin oli haastavaa. Oma vahva osaaminen ADHD:stä haastoi asettumaan asiasta tietämättömämmän henkilön rooliin. Lopputulos siitä, että onnistuinko tässä, jää lukijan arvioitavaksi. Erityisen arvokkaaksi koin keskustelut opinnäytetyön aiheesta kahden lastensuojelun avohuollon ammattilaisen kanssa. Jo ennen opinnäytetyön prosessin alkamista neuropsykiatriset häiriöt olivat vahvasti läsnä keskusteluissa työskennellessäni koulukodissa. Useilla häiriökäyttäytyvien nuorten kanssa työskentelevistä oli näkemystä tyttöjen neuropsykiatristen häiriöiden yhteydestä myöhempään antisosiaaliseen käyttäytymiseen. Opinnäytetyön aikana oma ymmärrykseni ADHD:n pitkäaikaisista ja moniulotteisista vaikutuksesta ihmisen elämäntiloihin lisääntyi, vaikka aihe oli minulle ennestään tuttu. Englanninkielisten tutkimusraporttien lukeminen kehitti kielitaitoa, mutta vieraskielisten termien suomennosten hahmottaminen oli ajoittain aikaa vievää. Oli mielenkiintoista ja avartavaa huomata, että tarkkaavuushäiriön ilmiöitä ja vaikutuksia on tutkittu myös naisilla, vaikkakin miehiä vähemmän. Innostavaa oli havaita, että tietoa kyllä löytyy, kun sitä osaa ja viitsii etsiä. Sellaisten ilmiöiden ja aihealueiden suhteen, joissa kotimainen tutkimus ei riitä antamaan riittävän monipuolista kuvaa tutkitavasta ilmiöstä, suosittelen suuntaamaan katset kansainvälisille apajille. Omassa aihealueessani olin iloisesti yllätynyt huomattessani, että ADHD on kiinnostanut tutkijoita hyvinkin lähellä, viitaten pohjoismaisiin asiaan perehtyneihin tutkijoihin. ADHD:n yhdistyminen naisten rikolliseen käyttäytymiseen on mielenkiintoinen yhdistelmä, jossa riittää vielä paljon tutkittavaa.

Opinnäytetyön aikana yllätin itseni useita kertoja pohtimassa tyttöjen ADHD:n diagnosointia ja sen haasteita. En osaa ottaa kantaa terveydenhuollon ammattilaisten ADHD-osaamiseen, mutta väistämättä tulee mieleen tyttöjen erilainen ADHD:n näkyminen ulospäin. Toisaalta tytöillä yleisesti yleisempänä pidetty tarkkaamattomuus ehkä tunnistetaan jollain tasolla, mutta kuinka suuri osa ADHD-tytöistä jää silti tunnistamatta? Herää myös kysymys, kuinka paljon masennuksen tai ahdistuneisuuden taustalla onkin alun perin diagnosoimaton ADHD? Tunnistamaton ja hoitamaton ADHD voi pahimmillaan aiheuttaa kohtuutonta ja ennen kaikkea turhaa kärsimystä ihmisen elämäkuluissa. Niin kuin monen muunkin asian suhteen, toivoisin panostusta ja resursseja lapsiin ja nuoriin, jotta he haasteistaan huolimatta saisivat kasvaa hyvinvoiviksi aikuisiksi. Luulen tässä ajan auttavan niin, että tulevaisuudessa tyttöjen ja naisten ADHD tunnistetaan aikaisempaa paremmin, jolloin uusien sukupolvien tukimuotoihin kiinnittyminen voi tapahtua ennen ongelmien mittavaa kasaantumista. Rikolliseen elämäntapaan jo kiinnittyneiden ADHD-naisten suhteen rikosseuraamustyöllä voitaisiin tukea vanhemmuutta ja kenties ehkäistä perinnöllisen alttiuden aikaansaamien riskitekijöiden aktivoitumista ja edesauttaa negatiivisten seurauksien ylisukupolvisen jatkumon katkeamista. Perheet tarvitsevat kokonaisvaltaista tukea erityisesti silloin, kun sekä lapsella että vanhemmalla/vanhemmilla on ADHD.

Menetelmänä kirjallisuuskatsaus oli kiinnostava. Se oli silti myös haasteellinen, koska se ei ollut minulle entuudestaan tuttu. Otin haasteen tuntemattomasta vastaan hyvillä mielin ja opin menetelmästä paljon opinnäytetyön edetessä. Jälkikäteen olisin tehnyt joitakin asioita toisin. Hakutermejä olisin muokannut osin erilaisiksi, jolloin olisin mahdollisesti saanut hieman syvällisempiä tutkimuksia aineistoksi. Opinnäytetyön biososiaalinen näkökulma mahdollisti aiheen neutraalin tarkastelun ja avasi keskustelulentää yksilötason ominaisuuksien vaikutuksesta naisten rikollisen käyttäytymisen kehittymisessä.

7.2 Luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyön luotettavuus perustuu pitkälti kirjallisuuskatsauksen menetelmän ja toteutuksen tarkkaan ja läpinäkyvään raportointiin. Luotettavuutta pyrittiin vahvistamaan kiinnittämällä erityistä huomiota aineiston valintaan. Aineistoksi hyväksyttiin vain tieteellisiä vertaisarvioituja artikkeleita. Luotettavuuden kannalta yksintyöskentely ei ole optimaalinen tilanne, mutta pyrin minimoimaan yksintyöskentelyn haitat tekemällä yhteistyötä ja käymällä reflektioivia keskusteluita kollegoiden ja lastensuojelun avohuollon työntekijöiden kanssa läpi opinnäytetyöprosessin. Keskustelin opinnäytetyön sisällöstä ja tuloksista myös kahden aikuisen ADHD-naisten kanssa kuunnellen heidän ajatuksiaan. Opinnäytetyön prosessin aikana luin tutkimusmenetelmiin ja yhteiskuntatieteisiin liittyvää kirjallisuutta sekä ajatustyön pohjatuksi erilaisia artikkeleita liittyen ADHD:hen, mielenterveyshäiriöihin ja naisiin rikoksenteijöinä. Aineiston suomennoksessa pyrin tarkkaan täsmällisyyteen ja luin aineistoani useita kertoja läpi. Opin ymmärtämään tutkimusartikkeleita lukiessani, että oleellista on ymmärtää myös se, mitä tutkimuksessa ei ole tutkittu. Ilmiöitä tutkiessa jää jo lähtökohtaisesti katveeseen asioita, jotka

olisivat saattaneet vaikuttaa tuloksiin, jos niitä olisi tutkittu. Tutkimusmenetelmien ymmärtäminen on tutkimustuloksia tulkitessa ja niihin viitattaessa tärkeää.

Vaikka opinnäytetyö toteutettiin kirjallisuuskatsauksena, on huomioitava tutkimuksen kohdistuvan marginaalissa ja haavoittuvassa asemassa olevin ihmisten käyttäytymiseen. Tämä tulee huomioida erityisesti siinä tapauksessa, että opinnäytetyön tuloksia hyödynnettäisiin työmenetelmiä kehitettäessä.

Tutkimustuloksien yleistettävyyttä pohdittaessa täytyy pitää mielessä, että tämän opinnäytetyön aineisto koostui pitkälti tutkimuksista, joissa otanta oli kovin pieni tai tutkimus oli tehty kvantitatiivisilla menetelmillä eikä ne siten anna vain yhtä oikeaa kuvaa ilmiöstä. Lisäksi aineistovalinta oli keskittynyt nimenomaisesti ADHD:n ikävien seurausten kartoittamiseen, jolloin luonnollisesti aineistoksi valikoitui sellaisia. ADHD on myös voimavara ja parhaimmillaan yhteisöjä rikastuttavaa ja erilaista elämän näkökulmaa antava. Tutkimusten menetelmien vaihtelevuudesta ja tarkoituksien monipuolisuudesta johtuen ADHD:n ja sen alatyyppejen kartoitusmenetelmät poikkesivat aineistossa toisistaan paljon. Ensinnäkin lapsia, nuoria ja aikuisia arvioidaan eri menetelmillä. Toiseksi eroa aineistossa tuli siitä, että osalla aineiston tutkittavista oli lapsuusajan kliininen diagnoosi, osalla ei. Pääpaino aineiston tutkimuksissa oli lapsuusajan diagnoosin saaneissa. Muutamissa tutkimuksista kiinnitettiin huomiota ADHD:n alamuotoihin, osassa ei. Tutkimustuloksia ei täten pidä yleistää kuvaamaan kaikkia ADHD-naisia tai heidän elämäänsä, mutta tuloksia voidaan käyttää ohjaamaan pohdintaa ADHD-naisten rikollisen käyttäytymisen taustatekijöistä ja naisvankityön suunnittelussa. En voi olla sivuuttamatta aineistossa naispuoleisten rikoksentehtäjäiden ADHD:n esiintyvyyden (28-29 %) yleisyyttä ja siitä kumpuavaa ajatusta, miksi Suomessa naisvankien taustoista ja tarpeista puhuttaessa ei keskusteluissa useinkaan kuule puhuttavan ADHD:n merkityksestä.

7.3 Tuloksien hyödyllisyys ja kehittämissuhteet

Rikollisuuden syiden selittämiseen ei ole olemassa yhtä, kaiken kattavaa teoriaa. Rikollista käyttäytymistä voi – ja pitääkin – lähestyä monesta eri näkökulmasta, jotta ilmiö avautuu mahdollisimman monipuolisesti. Tämän opinnäytetyön biososiaalisen kriminologian näkökulma toimii hyvin tarkasteltaessa ADHD yhteyttä naisten rikollisen käyttäytymisen mekanismien tutkimisessa. Tuloksien mukaan ADHD näyttäytyy moniulotteisena vaikuttaen laaja-alaisesti ihmisen käyttäytymiseen, kokemuksiin ja toisten ihmisten reagointiin. ADHD jakaa geneettisen alttiuden monen muun elämään negatiivisesti vaikuttavan häiriön kanssa, mikä lisää kompleksisuutta. Esiintyessään samanaikaisten liitännäishäiriöiden kanssa ADHD muodostaa hankalasti hallittavan kokonaisuuden.

ADHD tulee huomioida myös naisten rikollisen käyttäytymisen taustalla erityisesti sen vuoksi, että se vaikuttaa monitasoisesti monella elämän eri osa-alueella yksilön kehittymiseen läpi elämän. ADHD ei välttämättä ilmene naisilla yhtä ulospäin näkyvästi kuin miehillä, mutta sen

vaikutukset ovat siitä huolimatta tai jopa sen vuoksi vähintään yhtä merkittäviä. Mahdollinen alidiagnosointi haittaa vakavasti ADHD:n hoitoa ja huomioimista niillä naisilla, joille on ehtinyt kehittymään muita elämään negatiivisia vaikuttavia häiriöitä, kuten esimerkiksi päihdehäiriö ja he ovat jo astuneet rikollisen käyttäytymisen tielle. Koska Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on pyrkiä ohjaamaan rikosseuraamusasiakkaita kohti rikoksetonta elämäntapaa, tulee ADHD huomioida kokonaisvaltaisesti ihmiseen vaikuttavana asiana. Tarjottavat interventiot eivät välttämättä hyödytä toivotulla tavalla, jos ongelmien juurisyyt ja ikäville tapahtumille altistavat tekijät jäävät huomioimatta. ADHD voi olla vankilassa syynä kuntoutusohjelmiin osallistumattomuudelle ja siksi Suomessa olisi hyvä ottaa mallia naapurimaastamme Ruotsista, jossa ADHD on vankilassa huomioitu erityisellä vastaanottavuutta parantavalla kohderyhmälle tarkoitettulla ohjelmalla. Ensisijaisena, kevyempänä kehittämissuunnitelmaksi esitän neuropsykiatrisen osaamisen lisäämistä henkilökunnalle. Useat tahot tarjoavat neuropsykiatrisen valmentaja - koulutusta, jonka suorittanut henkilö pystyy työssään ohjaamaan kohderyhmän henkilöitä voimavara- ja ratkaisukeskeisillä työskentelymenetelmillä. Koulutus on laajuudeltaan 25-30 op, mutta siitä on olemassa myös lyhyempiä ja näin ollen myös edullisimpia koulutuksia, joita voi opetuksen järjestäjän toimesta räätälöidä työnantajan tarpeiden mukaan.

Kouluun liittyvillä tekijöillä oli tämän opinnäytetyön aineistossa yhteyttä ADHD-naisten rikolliseen käyttäytymiseen, joten tuon yhteyden laajempi tutkiminen on tarpeellista. Tämän lisäksi heräsi ajatus tarpeesta kartoittaa ADHD:n yleisyys suomalaisten naisvankien keskuudessa.

Rikoksia harvemmin vain ”tapahtuu”, sillä niiden taustalla on aina liikkeelle panevia voimia, valintoja ja tapahtumia. Näin ollen ei rikoksen tekijän omaa toimijuutta ja valintojen vaikutusta tule sivuuttaa. Rikollinen käyttäytyminen on lopulta ”vain” käyttäytymistä, jonka on yhteiskunnassa katsottu olevan paheksuttavaa ja rangaistavaa.

Lähteet

Painetut

Kara, S., Mikkola, K. & Tuusa, M. 2020. Neurokirjon henkilöiden vankeusaikainen kuntoutus. Opas ja kuntoutusmalli vankien kanssa työskenteleville. Oikeusturva ja kuntoutus kuntoon 2020. Autismsäätiö.

Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. 2018. Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Kivivuori, J. 2021. Objektiiivisuus empiirisen tutkimuksen tavoitteena: esimerkkinä kriminologia. Teoksessa Nieminen, K. & Lähteenmäki, N. (toim.) Empiirinen oikeustutkimus. Helsinki: Gaudeamus.

Nieminen, K. & Lähteenmäki, N. 2021. Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimiseen. Teoksessa Nieminen, K. & Lähteenmäki, N. (toim.) Empiirinen oikeustutkimus. Helsinki: Gaudeamus.

Russell, B. L. 2013. Perceptions of Female Offenders: How Stereotypes and Social Norms Affect Criminal Justice Response. Teoksessa Russell, B. L. (toim.) Perceptions of Female Offenders: How Stereotypes and Social Norms Affect Criminal Justice Response. New York: Springer.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.

Silventoinen, K. & Latvala, A. 2014. Geenien ja ympäristön välinen vuorovaikutus. Teoksessa Latvala, A. & Silventoinen, K. (toim.) Käyttäytymisgenetiikka - geeneistä yhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus.

Tammi-Moilanen, K. 2020. Naisvankiselvitys. Selvitys naisvankien olosuhteista, toiminnoista ja turvallisuudesta. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2020.

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015.

Silventoinen, K., Latvala, A. & Ylikoski, P. 2014. Ihmiskuva. Teoksessa Latvala, A. & Silventoinen, K. (toim.) Käyttäytymisgenetiikka - geeneistä yhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus.

Virta, M. & Salakari, A. 2018. ADHD-aikuisen selviytymisopas 2.0. Helsinki: Tammi.

Vuoksimaa, E. 2014. Aivojen rakenne ja toiminta. Teoksessa Latvala, A. & Silventoinen, K. (toim.) Käyttäytymisgenetiikka - geeneistä yhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus.

Sähköiset

ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö). Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenneurologisen yhdistys ry:n, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen ja Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2019 viitattu 27.10.2021.

<https://www.kaypahoito.fi/hoi50061#s19>

Aaltonen, M. & Kivivuori, J. 2009. Yksilökohtaiset ominaisuudet, syrjäytyminen ja rikollisuus. Julkaisussa Kivivuori, J. (toim.) Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 94. Viitattu 21.9.2021.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152521/94_nuorten_syrj_ytyminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ahonen, R. 2021. Kiusaaminen vaurioittaa. Talentia. Verkkojulkaisu. Viitattu 25.9.2021.

<https://www.talentia-lehti.fi/kiusaaminen-vaurioittaa/>

Brennan, T., Breitenbach, M., Dieterich, W., Salisbury E. & Van Voorhis, P. 2012. Women's pathways to serious and habitual crime. A Person-Centered Analysis Incorporating Gender Responsive Factors. *Criminal Justice and Behavior* 2012, 39(11), 1481-1508. Viitattu 14.9.2021.

<https://doi.org/10.1177/0093854812456777>

Dalsgaard S., Frydenberg M., Mortensen PB. & Thomsen, PH. 2013. Long-term criminal outcome of children with attention deficit hyperactivity disorder. *Criminal Behaviour and Mental Health* 2013, 86-98. Viitattu 14.9.2021. <https://doi.org/10.1002/cbm.1860>

Dupuy F., Clarke A., Barry R., McCarthy R & Selikowitz M. 2013. EEG Differences Between the Combined and Inattentive Types of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder in Girls: A Further Investigation. *Clinical EEG and Neuroscience* 2014, Vol. 45(4) 231-237. Viitattu 4.11.2021.

<http://bib.fi/KDM2tQ>

Husso, M., Keskinen, S. & Ronkainen, S. 2012. Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus. Tieteessä tapahtuu 6/12. Viitattu 10.12.2021. <https://journal.fi/tt/article/view/7324/5697>

Huttunen, M. & Socada, L. 2019. ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö). Lääkärikirja Duodecim. Viitattu 14.9.2021.

https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00353

Jones, N., Brown, S., Wanamaker, K. & Greiner, L. 2014. A Quantitative Exploration of Gendered Pathways to Crime in a Sample of Male and Female Juvenile Offenders. *Feminist Criminology* 2014, Vol. 9(2) 113-136. Viitattu 21.9.2021. <http://bib.fi/vVXMsQ>

Kaakkinen, M. & Näsi, M. 2021. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020. Katsauksia 47/2021. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Viitattu 21.9.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0684-1>

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon/Narrative literature review: from a research question to structured knowledge. Hoitotiede 2013-10-01, Vol.25 (4), 291-301. Viitattu 25.9.2021. <http://bib.fi/E9VGcQ>

Karlsson, L. 2013. Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD). Julkaisussa Marttunen, M., Huurre, T., Strandholm, T. & Viialainen, R. (toim.) Nuorten mielenterveydenhäiriöt. Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 26.9.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110484/THL_OPA025_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kivivuori, J. 2012. Feministinen väkivaltatutkimus: akateeminen liike ja ongelmallinen teoria. Tieteessä tapahtuu 30(5). Viitattu 21.9.2021. <https://journal.fi/tt/article/view/6878>

Koponen, V, & Jehkonen, M. 2019. Naisen tarkkaavuushäiriö - lapsuudesta aikuisuuteen. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim. Viitattu 13.9.2021. <https://www.duodecimlehti.fi/duo14762>

Kriminaalihuollon tukisäätiö. ADHD-käsikirjasta uusi, korjattu painos. Viitattu 26.10.2021. <https://www.krits.fi/2018/05/adhd-kasikirjasta-uusi-korjattu-painos/>

Kääriälä, A. & Keski-Säntti, M. 2020. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret: ennen teini-ikää ja teini-iässä sijoitettujen nuorten määrät ja taustat vuoden 1997 syntymäkohortissa. Julkaisussa Heino, T. (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti 12 / 2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 31.10.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140861/RAP2020_012_Mik%C3%A4%20auttaa_22022021.pdf?seq

Lehtonen, I. & Telén, J. 2013. Hatkassa. Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöistä. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. Viitattu 26.10.2021. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Hatkassa.pdf>

Leppämäki, S. 2017. ADHD:n yhteys rikollisuuteen. Käypähoito. Viitattu 14.9.2021.

<https://www.kaypahoito.fi/nix00924>

Manninen, M. 2013. Koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatrinen oirekuva ja ennuste. Väitöskirja. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 31.10.2021.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-968-8>

Marttunen, M. & Haravuori, H. 2015. Nuorison tilanne - miksi nuoret syrjäytyvät vai syrjäytyvätkö? Julkaisussa Partanen, A., Moring, J., Bergman, V., Karjalainen, J., Kesänen, M., Markkula, J., Marttunen, M., Mustalampi, S., Nordling, E., Partonen, T., Santalahti, P., Solin, P., Tuulos, T. & Wuorio, S. (eds), Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009-2015: Miten tästä eteenpäin? Työpaperi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), no. 20/2015, THL, Helsinki, pp. 83-102. Viitattu 31.10.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018082133837>

Monuteaux, M., Faraone, S., Gross, L. & Biederman, J. 2007. Predictors, clinical characteristics, and outcome of conduct disorder in girls with attention-deficit/hyperactivity disorder: a longitudinal study. *Psychological Medicine* 2007 (37), 1731-1741. Viitattu 21.9.2021. <http://bib.fi/lgDZaw>

Puustjärvi, A. 2019. ADHD. Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim. Viitattu 16.9.2021.

<https://www.duodecimlehti.fi/duo14724>

Rikosseuraamuslaitos. 2019. Toiminnot. Viitattu 26.10.2021. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2020. Arvot ja strategia. Viitattu 13.9.2021.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos 2021a. Rikosseuraamuslaitoksessa tutkimustyö toimii päätöksenteon ja kehittämisen viitoittajana. Tiedotteet ja uutiset 2021. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 2.10.2021.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotteetjauutiset2021/rikosseuraamuslaitoksessatutkimustyo.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2021b. Naisvankiselvityksen jatkotoimet käynnistyvät. Tiedotteet ja uutiset 2021. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 30.9.2021.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotteetjauutiset2021/naisvankiselvityksenjatkotoimetkaynnistyvat.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2021c. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 20.9.2021.

https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630143720/7RRy9CvLt/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2020_FI_1.pdf

Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen E. & Gissler M. 2016. Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 syntyneistä nuorista aikuisista Suomessa. Verkkojulkaisu 101. Nuorisotutkimusseura. Viitattu 27.9.2021.

http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/suomi_nuorten_kasvuymparistona.pdf

R&R2 ADHD 2020. Kriminalvården. Viitattu 13.9.2021.

<https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/behandlingsprogram/kriminalitet/rr2-adhd/>

Sainio, P. 2021. The Role of Learning Difficulties in Adolescents' Academic Emotions and Achievement across the Transition from Primary School to Lower Secondary School. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 15.11.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8898-2>

Schilling, C., Walsh, A. & Yun, I. 2011. ADHD and criminality: A primer on the genetic, neurobiological, evolutionary, and treatment literature for criminologists. Journal of criminal justice vol. 39, 3-11. Viitattu 1.11.2021. <http://bib.fi/iBafLA>

STT. Rise 2.0 Ehdotus Rikosseuraamuslaitoksen uudeksi organisaatorakenteeksi. Loppuraportti. Viitattu 13.9.2021.

<https://www.sttinfo.fi/data/attachments/00093/87173991-414b-4189-9877-85c796528392.pdf>

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2021. Rikos- ja pakkokeinotilasto. Viranomaisten tietoon tullut rikollisuus 2020. Rikoksien uhrin ja selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 20.9.2021.

https://www.stat.fi/til/rpk/2020/13/rpk_2020_13_2021-05-12_kat_002_fi.html

Suvisaari, J. 2013. Mielenterveyshäiriöiden esiintyvyyden sukupuolierot. Potilaan lääkärilehti. Verkkojulkaisu. Viitattu 20.9.2021. <https://www.potilaanlaakarilehti.fi/artikkelit/mielenterveyshairioiden-esiintyvyyden-sukupuolierot/>

Turanovic, J., Reisig, M. & Pratt, T. 2015. Risky Lifestyles, Low Self-Control, and Violent Victimization Across Gendered Pathways to Crime. Julkaisussa Journal of Quantitative Criminology vol.31, 183-206. Viitattu 3.11.2021. <http://bib.fi/NNvQrw>

Vankeuslaki (767/2005). Viitattu 13.9.2021.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2005/20050767>

Viitanen, P. 2013. The Health, Work Ability and Healthcare Needs of Finnish Female Prisoners. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Viitattu 3.11.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9206-8>

Virta, M. & Leppämäki, S. ADHD:n oireet aikuisuudessa ja ikääntyvillä. Käypähoito. Viitattu 15.11.2021. <https://www.kaypahoito.fi/nix02452>

Young, S., Gudjonsson, G., Chitsabesan, P., Colley, B., Farrag, E., Forrester, A., Hollingdale, J., Kim, K., Lewis, A., Maginn, S., Mason, P., Ryan, S., Smith, J., Woodhouse, E. & Asherson, P. 2018. Identification and treatment of offenders with attention-deficit/hyperactivity disorder in the prison population: a practical approach based upon expert consensus. *BMC Psychiatry*, vol. 18. Viitattu 27.10.2021. <http://bib.fi/uRTvmA>

Lähteet: Kirjallisuuskatsauksen aineisto

Anker, E., Ginsberg, Y. & Heir, T. 2021. Prevalence of criminal convictions in Norwegian adult ADHD outpatients and associations with ADHD symptom severity and emotional dysregulation. *BMC Psychiatry* 21:226. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/jxjhtQ>

Babinski, D. E., Pelham, W. E., Jr, Molina, B. S., Gnagy, E. M., Waschbusch, D. A., Yu, J., Maclean, M. G., Wymbs, B. T., Sibley, M. H., Biswas, A., Robb, J. A., & Karch, K. M. 2011a. Late Adolescent and Young Adult Outcomes of Girls Diagnosed With ADHD in Childhood: An Exploratory Investigation. *Journal of Attention Disorders* 15(3), 204-214. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/oVp4Fw>

Babinski, D. E., Pelham, W. E., Jr, Molina, B. S., Waschbusch, D. A., Gnagy, E. M., Yu, J., Sibley, M. H., & Biswas, A. 2011b. Women with Childhood ADHD: Comparisons by Diagnostic Group and Gender. *Journal of psychopathology and behavioral assessment* 33, 420-429. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/cRj84A>

Babinski, D.E. & McQuade, J.D. 2019. Borderline Personality Features Mediate the Association Between ADHD, ODD, and Relational and Physical Aggression in Girls. *Journal of Attention Disorders* 23(8), 838-848. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/m2SojA>

Deane, H. & Young, S. 2014. Navigating Adolescence: An Epidemiological Follow-Up of Adaptive Functioning in Girls With Childhood ADHD Symptoms and Conduct Disorder. *Journal of Attention Disorders* 18(1), 44-51. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/7RtahA>

Giannotta, F. & Rydell, A-M. 2016. The Prospective Links Between Hyperactive/Impulsive, Inattentive, and Oppositional-Defiant Behaviors in Childhood and Antisocial Behavior in Adolescence: The Moderating Influence of Gender and the Parent-Child Relationship Quality. *Child Psychiatry Hum Dev* 47, 857-870. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/J6CERQ>

- Guendelman, M.D., Ahmad, S., Meza, J.I., Owens, E.B. & Hinshaw, S.T. 2016. Childhood Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Predicts Intimate Partner Victimization in Young Women. *Journal of Abnorm Child Psychology* 44, 155-166. <https://doi.org/10.1007/s10802-015-9984-z>
- Hollingdale, J., Woodhouse, E., Asherson, P., Gudjonsson, G. H., & Young, S. 2014. A Pilot Study Examining ADHD and Behavioural Disturbance in Female Mentally Disordered Offenders. *AIMS public health* 1(2), 100-108. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/jH0i5Q>
- Jacob CP., Gross-Lesch S., Reichert S., Geissler J., Jans T., Kittel-Schneider S., Nguyen TT., Romanos, M., Reif A., Dempfle A., Lesch K-P. 2016. Sex- and Subtype-Related Differences of Personality Disorders (Axis II) and Personality Traits in Persistent ADHD. *Journal of Attention Disorders* 20 (12), 1056-1065. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/VYyPcw>
- Korsgaard, H.O., Torgersen, S., Wentzel-Larssen, T. & Ulberg, R. 2016. Personality disorders and Axis I comorbidity in adolescent outpatients with ADHD. *BMC Psychiatry* 16 (175). Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/B3zh1A>
- Konstenius M, Larsson H, Lundholm L, Philips B, van de Glind G, Jayaram-Lindström N. & Franck J. 2015. An Epidemiological Study of ADHD, Substance Use, and Comorbid Problems in Incarcerated Women in Sweden. *Journal of Attention Disorders* 19 (1), 44-52. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/Olam0g>
- Martin, J., Taylor, M.J., Rydell, M., Riglin, L. Eyre, O., Lu, Y., Lundström, S., Larsson, H., Thapar, A. & Lichtenstein, P. 2018. Sex-specific manifestation of genetic risk for attention deficit hyperactivity disorder in the general population. *Journal of Child Psychiatry* 59 (8), 908-916. Viitattu 8.11.2021. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12874>
- Norén Selinus E, Molero Y, Lichtenstein P, Anckarsäter H, Lundström S, Bottai M. & Hellner Gumpert C. 2016. Subthreshold and threshold attention deficit hyperactivity disorder symptoms in childhood: psychosocial outcomes in adolescence in boys and girls. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 134, 533-543. Viitattu 8.11.2021. <https://doi.org/10.1111/acps.12655>
- Owens, E.B. & Hinshaw, S.P. 2016. Childhood Conduct Problems and Young Adult Outcomes Among Women With Childhood Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD). *Journal of Abnormal Psychology* 125 (2), 220-232. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/JqqZ0A>
- Solberg, B.S., Halmøy, A., Engeland, A., Haavik, J. & Klungsøyr, K. 2017. Gender differences in psychiatric comorbidity: a population-based study of 40 000 adults with attention deficit hyper-activity disorder. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 137, 176-186. Viitattu 8.11.2021. <https://doi.org/10.1111/acps.12845>

Watts, S.J. 2018. ADHD Symptomatology and Criminal Behavior During Adolescence: Exploring the Mediating Role of School Factors. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 62(1), 3-23. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/uITzMA>

Young S, Adamo N, Ásgeirsdóttir BB, Branney P, Beckett M, Colley W, Cubbin S, Deeley Q, Farrag E, Gudjonsson G, Hill P, Hollingdale J, Kilic O, Lloyd T, Mason P, Paliokosta E, Perecherla S, Sedgwick J, Skirrow C, Tierney K, van Rensburg K. & Woodhouse E. 2020. Females with ADHD: An expert consensus statement taking a lifespan approach providing guidance for the identification and treatment of attention-deficit/ hyperactivity disorder in girls and women. *BMC Psychiatry* 20:404. Viitattu 8.11.2021. <http://bib.fi/Tf7PFw>

Kuviot

Kuvio 1: Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheet (Kangasniemi ym. 2013)	23
Kuvio 2: Hakusanojen lähitermit	25
Kuvio 3: Aineiston valintaprosessi	26

Taulukot

Taulukko 1: Sisäänotto- ja poissulkukriteerit	25
Taulukko 2: Esimerkki aineiston redusoinnista	28

Liitteet

Liite 1: Tutkijan taulukko	55
Liite 2: Aineistohaku	64
Liite 3: Luokittelu	67

Liite 1: Tutkijan taulukko

Tutkimuksen otsikko, tekijä(t), julkaisija ja julkaisu-vuosi	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusai-neisto/ tutkimus menetelmä + tutkimuksen kohderyhmä	Keskeiset tutkimus-tulokset	Valinta-perusteet
<p>Females with ADHD: An expert consensus statement taking a lifespan approach providing guidance for the identification and treatment of attention-deficit/hyperactivity disorder in girls and women</p> <p>Young S, Adamo N, Ásgeirsdóttir BB, Branney P, Beckett M, Colley W, Cubbin S, Deeley Q, Farrag E, Gudjonsson G, Hill P, Hollingdale J, Kilic O, Lloyd T, Mason P, Paliokosta E, Perecherla S, Sedgwick J, Skirrow C, Tierney K, van Rensburg K, Woodhouse E.</p> <p>BMC Psychiatry</p> <p>2020</p>	<p>Tuottaa monikansallisen yhteistyön ohjaava konsensuslausuma ADHD:n tunnistamisesta ja hoidosta tytöillä ja naisilla</p>	<p>Englanti / Eurooppa</p> <p>monikansallinen konsensuslausuma</p> <p>tytöt ja naiset</p>	<p>Erilaiset esteet haittaavat tyttöjen ja naisten ADHD:n tunnistamista: erilainen oirekuva, sukupuoliennakko-luulot, liitännäishäiriöt ja kompensatiokeinot, jotka voivat naamioida taustalla vaikuttavat ADHD-oireet</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>

<p>Prevalence of criminal convictions in Norwegian adult ADHD outpatients and associations with ADHD symptom severity and emotional dysregulation</p> <p>Anker, E., Ginsberg, Y., Heir, T.</p> <p>BMC Psychiatry</p> <p>2021</p>	<p>Tutkia psykiatristen avoimissa olevien ADHD-ihmisten rikollisuuden yleisyyttä ja rikollisuuden yhteyttä ADHD-oireiden vakavuuteen ja tunteiden säätelyn ongelmiin</p>	<p>Norja</p> <p>N = 629 (290 naista)</p> <p>aikuiset naiset ja miehet</p> <p>poikittaistutkimus</p> <p>itseilmoitettu rikollisuus</p>	<p>Naisilla rikostuomioita 11,7 %:lla, miehillä 24,5 %:lla</p> <p>Naisilla yleisimmät rikokset olivat huumausaineiden myynti / hallussapito, väkivalta, liikenne rikos ja varkaus - ei eroa miehiin verrattuna</p> <p>Rikollisuus yhteydessä hyperaktiivisuuden ja impulsiivisuuden ja tunteiden säätelyn ongelmien oireiden vakavuuteen</p>	<p>Vastaa 2. tutkimuskysymykseen</p>
<p>Late Adolescent and Young Adult Outcomes of Girls Diagnosed With ADHD in Childhood: An Exploratory Investigation</p> <p>Babinski, D. E., Pelham, W. E., Jr, Molina, B. S., Gnagy, E. M., Waschbusch, D. A., Yu, J., Maclean, M. G., Wymbs, B. T., Sibley, M. H., Biswas, A., Robb, J. A., & Karch, K. M.</p>	<p>Tutkia myöhäisnuoruuden ja varhaisaikuisuuden seurauksia naisilla, joilla ADHD on diagnosoitu lapsuudessa</p>	<p>Yhdysvallat</p> <p>N = 58</p> <p>tytöt / nuoret aikuiset</p> <p>seurantatutkimus</p>	<p>ADHD-naisilla enemmän rikollista käyttäytymistä verrattuna ei-ADHD-naisiin</p> <p>ADHD-oireet vähenivät molemmilla sukupuolilla iän myötä Impulsiivinen ja uhmakas käyttäytyminen saattaa vaikuttaa vanhempi-lapsuuteen lisäksi ikätoveri- ja seurustelusuhteisiin</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>

Journal of Attention Disorders 2011a			Naisten huono koulumenestys johtuu enemmän yleisistä kognitiivisista syistä kuin häiriökäyttäytymisestä	
Women with Childhood ADHD: Comparisons by Diagnostic Group and Gender Babinski, D. E., Pelham, W. E., Jr, Molina, B. S., Waschbusch, D. A., Gnagy, E. M., Yu, J., Sibley, M. H., & Biswas, A. Journal of psychopathology and behavioral assessment 2011b	Tutkia lapsuudessa ADHD-diagnosoitujen naisten ADHD:n seurauksia naisiin, joilla ei ole ADHD:tä ja lapsuudessa diagnosoituihin ADHD-miehiin	Yhdysvallat N = 30 ADHD-naista, 27 ei-ADHD-naista pitkittäistutkimus naiset ja miehet	ADHD-naisilla enemmän vaikeuksia seurustelusuh-teissa verrattuna ei-ADHD-naisiin Lapsuudessa diagnosoituilla ADHD-naisilla enemmän yleisiä haittoja verrattuna ei-ADHD-naisiin, mutta ei suuria eroja verrattuna lapsuudessa diagnosoituihin ADHD-miehiin	Vastaa 1. tutkimuskysymykseen ja osittain 2. tutkimuskysymykseen
ADHD Symptomatology and Criminal Behavior During Adolescence: Exploring the Mediating Role of School Factors Watts, S.J. International Journal of Offender Therapy and	Tutkia koulutekijöiden vaikutusta rikolliseen käyttäytymiseen nuoruudessa	Yhdysvallat N = 10541 (tyttöjä 5579) Kvantitatiivinen rekisteritutkimus	Kouluun liittyvillä tekijöillä merkittävä rooli ADHD:n epäsuorassa yhteydessä rikollisuuden tytöillä Sosiaalisilla suhteilla merkitystä myös aikuisuudessa	Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin

Comparative Criminology				
2018				
<p>Borderline Personality Features Mediate the Association Between ADHD, ODD, and Relational and Physical Aggression in Girls</p> <p>Babinski, D.E., McQuade, J.D.</p> <p>Journal of Attention Disorders</p> <p>2019</p>	<p>Tutkia epävakaa persoonallisuuden piirteitä välittäjänä ADHD:n, uhmakuushäiriön ja fyysisen ja epäsuoran aggressiivisuuden välillä</p>	<p>Yhdysvallat</p> <p>N = 118</p> <p>lapset ja nuoret tytöt</p> <p>haastattelututkimus</p>	<p>Hyperaktiivis-impulsiivinen ja uhmakuushäiriö vaikuttivat epäsuorasti epävakaa persoonallisuuden kautta sekä fyysiseen että epäsuoraan aggressioon</p> <p>Epävakaata persoonallisuutta yleistä ADHD-tyttöillä</p> <p>ADHD-tytöt ilman uhmakuushäiriöitä saattavat olla ”mukaan vedettäviä”</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>
<p>Subthreshold and threshold attention deficit hyperactivity disorder symptoms in childhood: psychosocial outcomes in adolescence in boys and girls</p> <p>Norén Selinus E, Molero Y, Lichtenstein P, Anckarsäter H, Lundström S, Bottai M, Hellner Gumpert C.</p>	<p>Tutkia lapsuuden erilaisten ADHD-oireiden psykososiaalisia seurauksia nuoruudessa sukupuoli-erojen huomioiden</p>	<p>Ruotsi</p> <p>N = 4635 (2383 tyttöä)</p> <p>kaksostutkimus</p>	<p>Tytöillä ADHD lisäsi päihteiden käytön ja riippuvuuden riskiä</p> <p>Tytöillä enemmän sisäisiä oireita</p> <p>ADHD:n yhteys sisäisiin ongelmiin säilyi tytöillä, vaikka komorbiditeetti otettiin huomioon - pojilla yhteys ei ollut merkittävä</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>

Acta Psychiatrica Scandinavica 2016				
A Pilot Study Examining ADHD and Behavioural Disturbance in Female Mentally Disordered Offenders Hollingdale, J., Woodhouse, E., Asherson, P., Gudjonsson, G. H., & Young, S. AIMS public health 2014	Tutkia ja ymmärtää ADHD:tä mielen-terveys-häiriöisillä naisrikollisilla, jotka olivat psykiatrisessa hoidossa	Englanti N = 50 naisrikolliset itsearvioitu ADHD (Barkley)	ADHD-oireet, (erityisesti hyperaktiivisuus-impulsiivisuus) olivat yhteydessä lisääntyneeseen aggressiiviseen käyttäytymiseen Naisilla itsetuhoisuus korreloi ADHD-oireiden kanssa	Vastaa 2. tutkimuskysymykseen
An Epidemiological Study of ADHD, Substance Use, and Comorbid Problems in Incarcerated Women in Sweden Konstenius M, Larsson H, Lundholm L, Philips B, van de Glind G, Jayaram-Lindström N, Franck J. Journal of Attention Disorders 2015	Tutkia ADHD:n ja liitännäishäiriöiden yleisyyttä naisvankeilla ruotsalaisissa naisvankiloissa	Ruotsi N=96 naisvangit Itseilmoitettu (ASRS) ja haastatteluseulonta	29 %:lla naisvankeista ADHD Antisosiaalisella käyttäytymisellä ja ADHD:llä vahva yhteys ADHD-vangeilla 100 % päihderippuvuus, erityisesti amfetamiiniin	Vastaa 2. tutkimuskysymykseen

<p>The Prospective Links Between Hyperactive/Impulsive, Inattentive, and Oppositional-Defiant Behaviors in Childhood and Antisocial Behavior in Adolescence: The Moderating Influence of Gender and the Parent-Child Relationship Quality</p> <p>Giannotta, F., Rydell, A-M.</p> <p>Child Psychiatry Hum Dev</p> <p>2016</p>	<p>Tutkia mahdollisia linkkejä lapsuuden hyperaktiivisuuden, tarkkaamattomuuden, uhmakkaan käyttäytymisen ja nuoruuden antisosiaalisen käyttäytymisen välillä - sukupuolen ja vanhempi-lapsi suhteen merkitys</p>	<p>Ruotsi</p> <p>N=673</p> <p>väestöpohjainen rekisteritutkimus</p> <p>tytöt ja pojat</p>	<p>Hyperaktiivisuus-/impulsiivisuudella, tarkkaamattomuudella ja uhmakkaalla käyttäytymisellä kaikilla itsenäinen rooli antisosiaalisen käyttäytymisen kehittämisessä</p> <p>Tytöillä uhmakkaalla käyttäytymisellä enemmän merkitystä antisosiaalisen käyttäytymisen kehittämiseen</p> <p>Vanhempi-lapsi suhteella merkitystä antisosiaalisen käyttäytymisen kehittämisessä</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>
<p>Childhood Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Predicts Intimate Partner Victimization in Young Women</p> <p>Guendelman, M.D., Ahmad, S., Meza, J.I., Owens, E.B. & Hinshaw, S.T.</p>	<p>Tutkia ulospäin suuntautuvan ja sisäänpäin kääntyneen käyttäytymisen sekä akateemisten saavutusten merkitystä ADHD:n ja lähisuhdeväkivallan uhriksi joutumisen välittäjinä</p>	<p>Yhdysvallat</p> <p>N = 193</p> <p>seurantatutkimus</p> <p>nuoret aikuiset naiset</p>	<p>Lapsuuden ADHD ennusti nuoruuden lähisuhdeväkivallan uhriksi joutumista 9 kertaisesti verrattuna tyttöihin, joilla ei ADHD:tä</p> <p>Koulumenestyksellä merkitystä välittäjänä ADHD:n ja lähisuhdeväkivallan välillä</p>	<p>Vastaa 1. tutkimuskysymyksen ja osittain 2. tutkimuskysymykseen</p>

Journal of Abnormal Child Psychology 2016				
Navigating Adolescence: An Epidemiological Follow-Up of Adaptive Functioning in Girls With Childhood ADHD Symptoms and Conduct Disorder Deane, H. & Young, S. Journal of Attention Disorders 2014	Tutkia lapsuudessa ADHD- ja käytöshäiriödiagnosoitujen tyttöjen nuoruuden kokemuksia	Englanti N = 8 tytöt haastattelututkimuksen kvalitatiivinen analyysi	Soputuvan toiminnan esteiksi havaittiin tukevan ja ohjaavan toiminnan puute, ihmissuhdekonfliktien heikko ratkaisukyky ja uhriutumisen	Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin
Sex- and Subtype-Related Differences of Personality Disorders (Axis II) and Personality Traits in Persistent ADHD Jacob CP., Gross-Lesch S., Reichert S., Geissler J., Jans T., Kittel-Schneider S., Nguyen TT., Romanos, M., Reif A., Dempfle A., Lesch K-P. Journal of Attention Disorders	Tutkia sukupuoleen ja alatyyppeihin liittyviä eroja akselin II persoonallisuushäiriöissä ja -piirteissä ADHD-aikuisilla	Saksa N = 910 naiset ja miehet haastattelu ja rekisteritutkimus	Naisilla yleisin huomionhakuinen persoonallisuus ADHD-naisilla korkeampia persoonallisuuspiirteitä neuroottisuudessa, avoimuudessa uusille kokemuksille, sovinnollisuudessa, harmien välttämässä ja palkkiorippuvuudessa	Vastaa 1. tutkimuskysymykseen

2016				
<p>Personality disorders and Axis I comorbidity in adolescent outpatients with ADHD</p> <p>Korsgaard, H.O., Torgersen, S., Wentzel-Larssen, T. & Ulberg, R.</p> <p>BMC Psychiatry</p> <p>2016</p>	<p>Tutkia ADHD:n ja akselin I persoonallisuushäiriöiden yleisyyttä ja yhteyttä ja näiden sukupuolieroja avohoidossa olevilla nuorilla</p>	<p>Norja</p> <p>N = 153</p> <p>14-17-vuotiaat tytöt ja pojat</p>	<p>ADHD:n esiintyvyydessä ei havaittu sukupuolieroja</p> <p>ADHD-tytöillä persoonallisuushäiriöt merkittävästi yleisempiä</p> <p>Kaikki tytöt, joilla oli antisosiaalinen persoonallisuushäiriö, täyttivät myös ADHD-kriteerit</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>
<p>Sex-specific manifestation of genetic risk for attention deficit hyperactivity disorder in the general population</p> <p>Martin, J., Taylor, M.J., Rydell, M., Riglin, L. Eyre, O., Lu, Y., Lundström, S., Larsson, H., Thapar, A. & Lichtenstein, P.</p> <p>Journal of Child Psychiatry</p> <p>2018</p>	<p>Tutkia onko ahdistuneisuus-, masennus- tai ADHD-diagnosoituilla naisilla korkeampi geneettinen ADHD-alttius kuin miehillä</p>	<p>Ruotsi</p> <p>kaksostutkimus</p> <p>N = 13 472</p> <p>lapset ja nuoret tytöt ja pojat</p>	<p>Naisilla, joilla on kliinisesti tunnistettu ahdistuneisuus ja masennus, on miehiä korkeampi riski myös ADHD:lle</p> <p>ADHD-naisilla ja miehillä ei havaittu merkittäviä eroja yleisessä ADHD-alttudessa</p>	<p>Vastaa 1. tutkimuskysymykseen</p>

<p>Childhood Conduct Problems and Young Adult Outcomes Among Women With Childhood Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD)</p> <p>Owens, E.B. & Hinshaw, S.P.</p> <p>Journal of Abnormal Psychology</p> <p>2016</p>	<p>Tutkia lapsuudessa ADHD-diagnosoitujen tyttöjen käytöshäiriön negatiivisia seurauksia nuorena aikuisuudessa</p> <p>Tutkia välittävänä tekijöinä sisäänpäin kääntyviä ongelmia, ikätovereiden torjuntaa ja kouluongelmia</p>	<p>Yhdysvallat</p> <p>seurantatutkimus</p> <p>N = 140</p> <p>tytöt</p>	<p>Lapsuuden ja nuoruuden käytöshäiriö ennusti toimintakyvyn laskua ja sisäisiä ongelmia aikuisuudessa</p> <p>ADHD:llä epäsuora vaikutus käytöshäiriön kautta koulu- ja kurinpito-ongelmiin ja näiden kautta toimintakyvyn laskuun ja ulospäin näkyviin ongelmiin</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>
<p>Gender differences in psychiatric comorbidity: a population-based study of 40 000 adults with attention deficit hyperactivity disorder</p> <p>Solberg, B.S., Halmøy, A., Engeland, A., Haavik, J. & Klungøy, K.</p> <p>Acta Psychiatrica Scandinavica</p> <p>2017</p>	<p>Tutkia vaikuttaako sukupuoli ADHD:n ja psykiatristen liitännäishäiriöiden välillä</p> <p>Tutkia psykiatristen häiriöiden osuutta naisilla ja miehillä</p>	<p>Norja</p> <p>rekisteritutkimus</p> <p>N = 40 103</p> <p>aikuiset</p> <p>naiset ja miehet</p>	<p>ADHD-naisilla ja -miehillä huomattavasti enemmän psykiatrisia liitännäishäiriöitä muuhun väestöön verrattuna</p> <p>ADHD-naisilla korkein esiintyvyys lähes kaikissa psykiatrisissa liitännäishäiriöissä</p>	<p>Vastaa 1. tutkimuskysymykseen</p>

Liite 2: Aineistohaku

Tietokanta	Haun tarkennus	Hakusanat	Hakutulojen määrä	Otsikon perusteella
ProQuest	Advanced Full text Peer Reviewed 2011-2021 title English Scholarly Journals	1.haku female OR women OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit" OR attention-deficit/hyperactivity	106	25
ProQuest	Advanced Full text Peer Reviewed 2011-2021 abstract English Scholarly Journals	2.haku female OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit" OR attention-deficit/hyperactivity AND criminal* OR delinquen* OR antisocial OR prison* OR inmate* OR offender*	58	10
ProQuest	Advanced Full text Peer Reviewed 2011-2021 main subject English Scholarly Journals	3.haku female OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit" OR attention-deficit/hyperactivity AND criminal* OR delinquen* OR antisocial OR prison* OR inmate* OR offender*	40	7
EBSCO-host	Advanced Full text Peer Reviewed 2011-2021 English Scholarly Journals	1.haku female OR women OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit" OR attention-deficit/hyperactivity AND criminal* OR delinquen* OR antisocial OR prison* OR inmate* OR offender*	80	17

EBSCO-host	Advanced Full text Peer Reviewed 2011-2021 TITLE English Scholarly Journals	2.haku female OR women OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit"	67	20
SAGE Premier	Advanced Only content to which I have full access 2011-2021 TITLE research article English	1.haku female OR women OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit" OR attention-deficit/hyperactivity AND criminal* OR delinquen* OR antisocial OR prison* OR inmate* OR offender*	1	0
SAGE Premier	Advanced Only content to which I have full access 2011-2021 TITLE research article English	2.haku female OR women OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit" OR attention-deficit/hyperactivity	79	20
SAGE Premier	Advanced Only content to which I have full access 2011-2021 ABSTRACT research article English	3.haku female OR women OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit" OR attention-deficit/hyperactivity AND criminal* OR delinquen* OR antisocial OR prison* OR inmate* OR offender*	33	7
Laurea Finna	Tarkennettu artikkelihaku koko teksti saatavilla vertaisarvioitu englanti	1.haku female OR women OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit" OR attention-deficit/hyperactivity	2	1

	2011-2021 otsikko	AND criminal* OR delinquen* OR antisocial OR prison* OR inmate* OR offender*		
Laurea Finna	Tarkennettu ar- tikkelihaku koko teksti saata- villa vertaisarvioitu englanti 2011-2021 abstrakti	2.haku female OR women OR girl* OR gender OR sex AND ADHD OR "attention deficit" OR atten- tion-deficit/hyperactivity AND criminal* OR delinquen* OR antisocial OR prison* OR inmate* OR offender*	145	54

Liite 3: Luokittelu

